

Vojan Rus
**SLOVENSKA
IDENTITETA
IN FILOZOFSKA
ANTROPOLOGIJA**

423-477

VOJAN RUS
PORETOVA I
SI-1000 LJUBLJANA

::POVZETEK

VEČINA STROKOVNIH POGLEDOV DOJEMA enostransko identitete nacij / narodov kot absolutno stalne, kot nedinamične. Nasprotno temu, v tej študiji izhajam iz izjemno dinamične človeške ustvarjalnosti, ki družbeno proicirana povzroča, da so vse nacionalne narodne identitete večplastne in povezane v različne nacionalne sinteze, ki so zelo nihajoče. Zaradi urbanizacije in tehnoloških revolucij v 20. stoletju so se pojavili novi, zlasti subjektivni dejavniki narodne identitete: medtem ko so številni sociologi ostali samo pri temeljnih dejavnikih identitete iz 19.stoletja. Vse te dejavnike v študiji podrobno definiram z empiričnimi dokazi.

V drugem delu študije analiziram zgodovinske temelje slovenske nacionalne identitete, na katere ima slovenski narod bolj realistične poglede kot naši ideologi. Velika večina Slovencev (Sokolov, katolikov, partizanov) že 77 let skupaj uspešno gradi slovensko identiteto. Slovenska nacionalna himna, Prešernova Zdravljica, je ena od najpomembnejših pesmi v vsej zgodovini človeštva, ker je preroško napovedala največji preobrat človeštva v 20.stoletju: osvoboditev narodov v vsem človeštvu. V prvi svetovni vojni je T.G.Masaryk dal odločilni prispevek za državno identiteto vseh slovanskih narodov; posredno tudi za Slovence. Pred letom 1941 sta bila dva zelo važna oblikovalca nove, antifašistične identitete slovenskega naroda: na Primorskem Zbor svečenikov sv. Pavla in v Dravski banovini društvo Sokol kot najbolj množična organizacija Osvobodilne fronte. Najpomembnejši zgodovinski dogodek v oblikovanju slovenske identitete je ustanovitev Osvobodilne fronte 26.aprila 1941, ki je izrazito samostojno dejanje slovenskega naroda in nikakor ni produkt Kominterne. Glavni zgodovinski temelj za prehod v parlamentarno demokracijo je slovensko veliko demokratično gibanje 1964-72. Slovenska politična levica se je v letih 1960-1988 zavzemala sama, brez pomoči drugih, za slovensko samostojnost v boju proti jugocentralizmu. Za prehod iz samoupravne v parlamentarno ureditev so se leta 1990/91 zavzeli vsi: slovenska sredina, levica in desnica in nobena slovenska politična skupina se ni podredila agresivnemu jugocentralizmu. Izjemna inovativna dejanja pri uresničevanju popolne slovenske državne samostojnosti v letih 1990/91 so bila: 1. koordinacija Demosove vlade do junija 1991, 2. oboroženi odpor jugovojški in 3. sanacija slovenskega gospodarstva po letu 1991.

Ključne besede: dinamična nacionalna identiteta; temeljni in subjektivni dejavniki narodne identitete; slovenski narod; Prešernova Zdravljica; Zbor

svečnikov sv. Pavla; Sokol, Osvobodilna fronta; inovativna dejanja slovenske državnosti leta 1990/91.

ABSTRACT

SLOVENE IDENTITY AND PHILOSOPHIC ANTHROPOLOGY

Majority of professional views perceive one – sided identity of nations as non – dynamic, as absolutely constant. Contrary to that, in the actual study, I depart from exceptionally dynamic human creativity, which, socially projected, causes, that all national identities are multi – level and integrated into different national very oscillating syntheses. Because of urbanization and technological revolutions in the 20th centuries, the new and above all subjective factors of national identity have appeared: in the same time, numerous sociologists remained only on basic factors of identity from the 19th century. All these factors in the study are in my study defined in details with the empirical proofs.

In the second part of the study, I analyze historical bases of Slovene national identity. Slovene people have more realistic views on these bases than our ideologists. The great majority of Slovenes (of Hawks, Catholics, partisans) already 77 years together successfully construct Slovene identity. Slovene national anthem with the name “Zdravljica” (author was poet Prešern), is one of the most important poems in the all history of the mankind, because it as a prophecy predicted the biggest change of the mankind in the 20th century:

liberation of the nations in the whole mankind. In the First World War T. G. Masaryk gave the decisive contribution for the identity of all Slavic nations, indirectly also for Slovenians. Before the year 1941 there were two very important creators of the new, antifascist identity of Slovene people/ nation: In “Primorska” it was “Zbor svečnikov sv. Pavla” (Assembly of the priests of saint Paul) and in “Dravska banovina” it was the organization “Hawk” as the most numerous organization of the Liberation front. The most important historical event in the formation of Slovene identity was the foundation of the Liberation front of Slovene nation in April 26 in the year 1941. It is expressively autonomous, independent act of Slovene nation and not at all the product of Kominternu.

The main historical basis of the passage to parliament democracy is big Slovene democratic movement in the years 1964 – 72. Slovene political left in the years 1960 – 1988, alone, without the help from the side of others, tried harder for Slovene autonomy/ independence in the battle against yugo – centralism. All agreed with the passage from the self – management to the parliament system in the years 1990/ 91: Neither Slovene political centre nor Slovene left and right and no Slovene political group subordinated to the aggressive Yugoslav yugo – centralism. Extraordinary innovative acts for realization of total Slovene state independency in the years 1990/ 91 were: 1. coordination of “Demos” government up to the June

1991, 2. armed resistance to the yugo – army and 3. sanitation of the Slovene economy after the year 1991.

Key words: dynamic national identity; basic and subjective factors of national identity; Slovene nation; Prešern's "Zdravljica"; Zbor svečenikov sv. Pavla (Assembly of the priests of saint Paul); Hawk; Liberation front of Slovene nation; innovative acts of Slovene state after the year 1991.

::I. DEL – IDENTITETA IN ANTROPOLOGIJA

::Abstrakcionistična metoda

Teoretska dojemanja naroda, nacije in njene identitete imajo (pri nas in v svetu) veliko praznino, med tem pa so *praktične* graditve te identitete polnejše.

To praznino zareže odsotnost *dialektične* filozofske antropologije. Nacija je najbolj kompleksna človeška skupina v sodobnem svetu, zato zlasti te skupine ni mogoče razumeti, v vsej njeni *strukturno - dinamični* prepletenosti, brez izjemno gibljive večplastnosti, ki loči človeka od vseh znanih bitij v kozmosu.

Brez dialektične antropologije se izgubi zveza med *strukturno* in *dinamiko* nacij.

V ozadju večine sodobnih predstav o naciji je nedialektična, abstrakcionistična filozofija, ki močno zapostavlja dinamiko identitete nacije, ker identiteto nacije pojmuje kot *stalno bistvo* nacije, ki naj bi bilo utemeljeno samo v sebi.

Ozka videnja nacije so *enoplastna* ali *večplastna*. Pri *enoplastnih*, abstrakcionističnih pogledih se bistvo nacije zoži na eno samo (dejansko ali namišljeno) stran: npr.: nekateri misleci so včasih okrog druge svetovne vojne zožili bistvo slovenskega naroda na "liričnost"; spet drugi so bistvo svojega naroda projicirali samo v rasne odlike, kot so barve las in oči, višina telesa in lik glave; ali pa so preprosto narode delili na "industrijske" in "poljedelske narode", "demokratske" in "nedemokratske" narode. Po Heglu (tu sta mu precej sledila Marx in Engels) naj bi bila državnost vzvišeno bistvo "zgodovinskih" narodov in nezgodovinski narodi, brez lastne države, naj bi izginili iz zgodovine.

Malce bližji realnosti nacij so *večplastni*, *toda statični strukturni* pogledi, ki deskriptivno naštevajo več plasti nacij: ozemlje, skupni zgodovinski spomin, skupna kultura, skupne zgodovinske pravice, skupno gospodarstvo, itd.

Skupna slabost različnih večplastnih *statičnih* pogledov je, da nacijo vidijo kot nekakšno nezavestno telo, v katerem so plasti enakomerno naložene od najnižje (teritorij) do najvišje (kultura ali gospodarstvo); vse plasti so istosmerne;

vse plasti skupaj (in njihova identiteta) so nekakšen zbir in ne sinteza.

Seveda se vsi ti strukturno večplastni pogledi zavedajo, da se kdaj kakšna plast premakne. Vendar do izjemno intenzivne dinamike nacije ne prodrejo: ne prodrejo niti do *izjemnih nihanj identitet* v isti naciji niti do vzrokov teh nihanj; ne uvidijo, da si lahko v isti naciji slede *povsem nasprotne identitete* niti zakaj se to dogaja.

::Celovit antropološki pristop

Abstrakcionistično – statične poglede na identiteto nacij zmore prerasti samo celoviti antropološki pristop, ki najde temeljni izvor te identitete v *človeški ustvarjalnosti* in ki zna povezati ustvarjalnost in identiteto s *strukturno družboslovno metodo* (ta metoda ugotavlja povezave *bistvenih* družbenih pojavov iz različnih družbenih plasti, kot so: gospodarstvo, mednarodni odnosi, država, politične stranke, religije, mediji in podobno). “Plast” je tu “področje” (ne sloj).

Izjemo dinamiko in raznovrstnost identitet nacij dojamemo šele, ko pogledamo v njun izvor, v človekovo ustvarjalnost. Ta zopet izvira iz neštevilnih človekovih izjemno dinamičnih in različnih zamisli ter potreb (interesov, želja), ki skupaj rezultirajo v izjemnih množtvih zelo različnih proizvodov. Prav iz zelo gibljivega in raznovrstnega bogastva zamisli, želja in proizvodov pa izvira zgoraj omenjena različnost človeško – družbenih plasti, ki se različno združujejo v *zelo različne sinteze nacionalnih identičnosti*.

Dialektično – antropološko pojmovanje zgodovine izhaja iz sistematično razvite filozofije človeka, ki pojmuje *človeka* (in vsako *njegovo skupino*) *kot najbolj* (v vsem znanem kozmosu) *v sebi večplastno, najbolj nasprotno in najbolj v sebi nihajoče bitje*, kot “*najbolj razvojno kozmično bitje*, ker so mu lastna *največja nasprotja* med lastnim *progresom* in *regresom*, med osebno in zgodovinsko *kontinuiteto* in *diskontinuiteto*, med *linearno, spiralno* in *zavojno* razvojnostjo; človek kot bitje, ki lahko sebe in svojo družbo *najbolj usmerja*(se *regulira*) ali pa ga njegov lastni (osebni ali družbeni) *samotok najbolj preplavlja*; ki je sposobno *najvišje organiziranosti* (sebe ali *narave*) ali pa v obeh povzročiti *največji kaos*: pri katerem se (v njegovi osebi ali družbi) njegov/njen polni *razvoj lahko najbolj menja*.²¹

Zelo različne identitete narodov in nacij dokazuje svetovna zgodovina zadnjih 400 let. Glede tega bom navedel več dokazov v naslednjih delih študije. Tu

²¹Sistematična filozofska teorija o človeku kot najbolj (znanem) v sebi nasprotnem in najbolj nihajočem bitju kozmosa je razvita v knjigi avtorja PHILOSOPHISCHE ANTROPOLOGIE, Munchen, 2000, založba SLAVICA, dr. Anton Kovač, str. 33-99.

pa naj samo omenim velik premik glede identitete narodov in nacij v zadnjih 60 letih, ki je viden že ob pogledu na politične zemljevide pred in po drugi svetovni vojni ter s primerjavo članstva Društva narodov do druge svetovne vojne in OZN po njej. Med tem, ko je imelo Društvo narodov okoli 40 članic v glavnem iz Evrope, ima sedaj OZN 192 članic iz vseh kontinentov. To pomeni, da so številni narodi postali po letu 1945 nacije, ker so dobili (po letu 1945) svoje lastne države; zato sedaj lahko govorim o identiteti nacij (sprejemam definicijo, da narod postane nacija, ko dobi lastno državo; res je še precej narodov, ki nimajo lastne države, vendar bistveno manj kot pred letom 1945).

Samo iz omenjene izjemne dinamičnosti človeške ustvarjalnosti lahko izvedemo naslednje *glavne hipoteze* te študije, ki bodo v njej ilustrirane z empiričnimi *dokazi*:

I Struktura plasti identitete nacij ni stalna; lahko nastajajo nove plasti in njihove nove povezave.

II Ker te plasti izvirajo iz zelo različnih dinamik ustvarjalnosti številnih posameznikov in njihovih različnih življenj, so vse te plasti zelo avtonomne, so lahko precej raznosmerne in raznoznačne ter nihajoče.

III Ker so plasti zelo avtonomne, raznosmerne in raznoznačne, se v istem narodu/naciji povezujejo v zelo različne sinteze. Tako nastajajo v istem narodu/naciji zelo različne identitete; zato so identitete vedno gibljive: ali evolutivno ali prelomno/skokovito.

IV Ker je človeška ustvarjalnost tako raznovrstno gibljiva, lahko iz nje nastajajoče identitete izjemno nihajo glede svoje človeške kvalitete: od zelo humanih identitet nacij do skrajno protihumanih identitet.

Preden naštejem vse stare in nove plasti identitet nacij, so nujne še nekatere opombe: različni novi subjektivno oblikovani dejavniki; zastarelo naštevanje plasti; konkretnost analiz in sintez; koristnost znanstvene obdelave vsake plasti nacije. Zgodovinsko dejstvo, da nastajajo v različnih narodih v različnih časih zelo različne in *neponovljive sinteze (= identitete)* glavnih družbenih plasti, rezultira v *pomemben metodološki imperativ*: nujno je vsako sintezo, ki je obenem nova neponovljiva identiteta nacije/naroda, raziskati konkretno v njeni neponovljivi individualnosti (in nikoli podrejeni nobene identitete dogmatičnim generalizacijam)!

Zato je tudi vsaka izvirna raziskava kateregakoli dela slovenske identitete na našem simpoziju pomemben prispevek k možni sintezi!

::Struktura nacionalnih/narodnih identitet

Marx, eden od največjih mislecev vseh časov (s svojimi inovacijami v ekonomiji, filozofiji in sociologiji) je napravil bistven napredek tudi z pojmovanja-

njem družbenih struktur, zlasti, ker je prvi dokazal, da so med seboj bistveno povezane ekonomija, politika in družbena duhovnost. S tem je prerasel do tedaj povsem prevladujoči drži:

- a.) ali Platonov dualizem grdega telesa in lepe duše prenesen v družbo s trditvijo, da so zgoraj vzvišeni vladujoči filozofi in njim podrejeni vojščaki, spodaj pa je tista množica (preskrbovalci), ki skrbi samo za grdo telesnost;
- b.) ali popolna nevednost o odnosu zgornjih treh plasti.

Že pri Marxu (in še bolj pri njegovih ležerno mislečih podanikih) pa se je ta nova ideja o povezanosti vseh družbenih plasti sprevrgla v dogmatičen, betonski mehanizem baza – nadgradnja – baza, ki je dušil nadaljnje poglobljanje teorije povezanosti plasti, saj naj bi po tej logiki bila *glavna osnova* za narod kar ekonomija.

Eden od vzrokov, da danes lahko razvijemo kvalitetnejšo teorijo o družbeni strukturi (in tudi o strukturi naroda/nacije): od časov Marxa do danes se je družbena struktura zaradi urbanizacije in vrste tehnoloških revolucij veliko bolj razčlenila in zato ni nobena izjemnost te velike novosti zapaziti (kar bom iznesle v naslednjem seznamu). Za časa Marxa, se pravi v prvi polovici 19. stoletja, sta bili poleg ekonomije samo dve resni podstrukturi: država in religija (samo v Angliji in v ZDA imamo v tem času klice prvih političnih strank v kongresu in v parlamentu).

Po Marxu (in zlasti v 20. stoletju) pa se je razvilo veliko novih družbenih plasti, ki predstavljajo subjektivne oblikovalce identitet nacij in ki jih upoštevamo v naslednjem seznamu: veliko vrst političnih strank; številna nestrankska politična gibanja (osvobodilna gibanja, sindikati), številna moderna civilna gibanja; razčlenitev državnih struktur; nastanek javnega šolstva in zdravstva; socialna država; velika pahljača vplivnih medijev: dnevni tisk, radio, televizija.

Prav zaradi takega bogastva različnih družbeno subjektivnih oblikovalnih dejavnikov v zadnjih 150 letih mora seznam družbene strukture in strukture nacionalnih identitet danes vsebovati podskupini:

- *Temeljne komponente nacionalne/narodne identitete*
- *Subjektivni oblikovalci narodne/nacionalne identitete*

Predem izpostavim seznam sestavin strukture, poudarjam, da on ni poljubno subjektivni domislek, ampak temelji na mojem sistematičnem petnajstletnem preučevanju novih svetovnih socialnih, političnih, ekonomskih, duhovno kulturnih in mednarodnih pojavov v dveh zveznih inštitutih, kjer sem vodil največje raziskovalne oddelke in objavil (poleg filozofskih) še 24 čisto družboslovnih knjig na vseh navedenih šestih področjih (fundamentalnih vedah).

Ker temelji na sistematičnem proučevanju novih svetovnih pojavov (vse do danes), se moja struktura narodov/nacij precej razlikuje od koncepcij znanih sociologov o narodih, ker so njihovi pogledi o narodih/nacijah zastali v glavnem na strukturi narodov v 19. stoletju in so zato zlasti izpustili (prej in kasneje poudarjene) *nove subjektivne družbene oblikovalce* narodov/nacij.

Prav moje uvajanje subjektivnih družbenih oblikovalcev je, menim, pomembna znanstvena inovacija ne samo zaradi zaostalosti sociologije na tem področju, ampak tudi iz naslednjih razlogov.

Subjektivno družbeni oblikovalci narodne/nacionalne identitete so lahko zelo različni (npr.: stranke, osvobodilna gibanja, država, cerkev) in se lahko med sabo zelo

različno kombinirajo, kar bi bil eden od ciljev novih, modernih raziskav nacionalnih identitet (npr.: raziskava o interakcijskem delovanju vseljidskih gibanj, književnosti in religije v oblikovanju slovenskega naroda).

Še pomembnejše pa je: subjektivni družbeni oblikovalci (stranke, vseljidska gibanja, država, religija, mediji, itd.) večkrat bolj vplivajo na identiteto nacij/narodov, kot temeljne komponente narodov (ozemlje, jezik, geopolitični mednarodni položaj, prebivalstvo, itd.). Temeljne komponente so bolj stalne, spreminjajo se bolj počasi, ostanejo dalj časa v glavnem iste, medtem ko subjektivni oblikovalci *na osnovi* teh stalnosti (ozemlja, jezika, itd.) lahko izvršijo *v sorazmerno kratkem času veliko bistvenih sprememb v celoti nacionalne identitete*, npr.: v Sloveniji se je ob obstoju skoraj istega jezika v 60 letih (1941-2004) spremenilo več celovitih nacionalnih identitet; v Nemčiji v manj kot 40 letih (1918 – 1954) štiri.

Brez raziskave subjektivnih oblikovalcev je torej, zlasti v bliskovitih spremembah industrijske in postindustrijske družbe, povem nemogoče dojeti številne spremembe nacionalne identitete. Prispodoba odnosa *temeljne komponente: subjektivni dejavniki* je odnos med kiparjem in kosom lesa ali kamna. Praktično so skoraj neštevilne možnosti raznih umetnin, ki bi jih lahko kipar ustvaril iz istega kosa lesa; kipar tega ne bi mogel, če ne bi bila osnova (materija) njegovega oblikovanja ista stalna struktura lesa. Enako je s temeljnim delom strukture nacionalne/narodne identitete: na določeni stopnji proizvajalno – ekonomskih sil ne morejo subjektivni dejavniki razviti kapriciozno, kar se jim zljubi. Npr.: na osnovi nizkega “nacionalnega dohodka” za časa fevdalizma ne bi bilo mogoče razviti takega šolstva, zdravstva, socialne države in demokracije kot v razviti industrijski – postindustrijski družbi. Toda na osnovi industrijske razvitosti je možno, da različni subjektivni dejavniki razvijejo skoraj nešteto različnih variant družbenih odnosov: liberalni kapitalizem, neoliberalni kapitalizem, kejnjsijanski kapitalizem, državno militaristični kapitalizem, nacistično – fašistični državni kapitalizem, kakšen drug dirigirani kapitalizem,

državni socializem, samoupravno – tržni socializem, socialni kapitalizem skandinavskega tipa, južnjaško klientelistični kapitalizem in na tisoč variant vsakega od teh kapitalizmov (in socializmov).

Vse te številne variante pa so odvisne od zelo različnih tipov subjektivnih dejavnikov in njihovih različnih povezav. Primer bi bila lahko šahovska igra: temeljne komponente nacije so podobne fiksnim 64 črno-belim poljem in dvakrat po 16 belim in črnim figuram ter fiksnim pravilom igre. Celo ob tako malem številu fiksnih pogojev je od sposobnosti in razpoložnosti dveh igralcev verjetno možno ogromno število variant te igre, ki je veliko bolj enostavna kot narod/nacija z vsemi svojimi vsebinami. Torej: čeprav obstojijo znane (in neznane) družbene zakonitosti in njihove stalne podloge (temeljne komponente), je zaradi možnosti neznanskega moštva njihovih kombinacij, sintez in identitet nujno *zelo konkretno* preučevati določeno nacijo v *konkretnem* času: vsako podrejanje dejstev dogmatskim modelom je Prokrustova postelja.

Tu je nujno tudi precizirati: subjektivno oblikovalni dejavniki so po obliki lahko zelo različni (stranke, države, religije, itd.), vendar je za vse značilno, da morajo imeti ne samo izoblikovane *cilje* razvoja naroda (ali njegove komponente), ampak tudi zadosti *družbene moči*, da lahko te spremembe in cilje vsaj delno uresničijo (organizacija, kritična masa pristašev in materialnih sredstev). Take moči pa nima npr.: filatelistično društvo ali društvo za negovanje tradicionalne folklore.

Čeprav se je svetovna sociologija narodov/nacij bavila doslej predvsem s *temelnjimi komponentami narodov*, bom tudi tu napravil *nekaj pomembnih inovacij* z večjo preciznostjo ter z doslednejšim upoštevanjem empirične svetovne in evropske zgodovine. Že sedaj pa moram poudariti, da moja relacija med temeljnimi in oblikovalnimi sestavinami ni delitev na objektivne in subjektivne dejavnike identitete, ampak so temeljne komponente tiste bolj trajne osnove naroda, ki jih sedanje generacije prejmejo od prejšnjih *kot že dane, kot zatečene, kot preteklost*; med tem, ko so *subjektivno oblikovalni dejavniki* predvsem *aktivna sedanjost* in *bodočnost*. To so sredstva novih generacij, s katerimi aktivno spreminjajo (ali ohranjajo) *zatečene komponente*, ki so *osnove* za sedanje in bodoče življenje naroda/nacije.

Zato med osnovne komponente sodijo tudi tiste plasti naroda, ki so sicer socialna psiha – ljudska umetnost, zavest o pripadnosti, miti, folklor in zlasti pomembni jezik – ki pa so jih prejšnje generacije že zdavnaj v glavnem izoblikovale in zapustile kot dediščino sedanjim in prihodnjim rodovom. Slovenski knjižni jezik so naši predniki v glavnem že izoblikovali in ga danes in v bodoče lahko spreminjamo le delno. Jezik sam ni subjekt delovanja, kot so države, religije, stranke, ampak je jezik najvišje sredstvo izražanja, komu-

niciranja in pomnenja posamičnih pripadnikov naroda in vseh družbenih subjektov naroda.

Nekatere utemeljitve posamičnih plasti, ki jih bom navedel v naslednjem seznamu vseh plasti strukture identitete naroda, bom podal po tem seznamu.

Seznam plasti identitete

Temeljne komponente nacionalne/narodne identitete

1. Ozemlje naroda in njegovo naravno okolje
2. Demografski razvoj naroda
3. Mednarodni položaj naroda
4. Etnični substrat naroda/nacije (ljudske umetnosti, dialekti, miti, folklor)
5. Knjižni jezik
6. Narodna/nacionalna zgodovina
7. Ekonomski razvoj naroda/nacije
8. Družbeno ekonomski odnosi naroda
9. Slojevna struktura naroda
10. Zavedanje o nacionalni/narodni pripadnosti

Subjektivni oblikovalci narodne/nacionalne identitete

11. Politične stranke
12. Nestrankarska politična gibanja
13. Država
14. Religije
15. Aktivni sloji
16. Duhovna kultura
17. Šolstvo
18. Civilna družba
19. Dnevni tisk
20. Televizija
21. Radio

Strukturi naroda in nacije sta skoraj identični; z edino razliko, da nastane nacija, kadar narod izoblikuje svojo državo. Struktura nacij/narodov in socialna struktura celotnega človeštva sta si zelo blizu, ker je narod/nacija najbolj izoblikovana in najbolj moderna skupina sodobnega človeštva. Le-to pa ima vendar več transnacionalnih struktur kot so: OZN; regionalne integracije (npr.: EU); multinacionalne korporacije; religije; druge mednarodne organizacije, svetovno tržišče, svetovne vojaške organizacije, internet, itd..

Sedaj prehajam na nekaj podrobnejših utemeljitev zgoraj navedenih plasti nacionalne/narodne identitete.

Ad. 1) Menim, da nekateri sociologi navajajo v zvezi z narodno identiteto preozko samo teritorij. Temu je treba dodati tudi "naravno okolje", ki je več kot samo teritorij, saj v delce narodne identitete spada tudi položaj do svetovnih morij, kontinentov, klimatske razmere. Te delce identitete naznačujejo izrazi "pomorski narodi", "kontinentalni narodi", "alpski narodi" in te sestavine znatno vplivajo na narodni značaj in položaj v svetu: pomorski narodi Zahodne Evrope so bili glavni graditelji svetovne trgovine in svetovnega kolonialnega sistema. Ena od specifičnosti slovenskega naroda je: na zelo ozkem prostoru se stikajo vsa štiri glavna evropska klimatska področja: sredozemsko, alpsko, predalpsko in panonsko – kontinentalno, kar omogoča, na malem prostoru, veliko bogastvo družbenih različnosti. Lahko pa tudi separatistične "deželne" tendence.

Ad. 2.) Večina sodobnih definicij naroda ne upošteva zadosti demografske dimenzije: številčnost naroda, rast ali upadanje prebivalstva in rodnosti, staranje prebivalstva, povprečna življenjska doba, etnični sestav prebivalstva (manjšine). Te sestavina že vstopa dramatično v svetovni položaj gospodarsko razvitih narodov, ki imajo bistveno manjšo rodnost, kot gospodarsko manj razviti narodi. Očitno je nizka rodnost (slab izraz) in staranje realna nevarnost tudi za Slovence. Glede tega so znane skoraj nepovratne negativne izkušnje: slovanske etnične skupine kot Lužiški Srbi, Mazuri, Kašubi (da ne govorim o zdavnaj izginulih polabskih Slovanih) so se v zadnjih stoletjih tako zmanjševale, da so ali izginile ali prišle pod tisto "kritično maso", ki še omogoča nastanek modernega naroda in njegovo normalno mednarodno funkcioniranje.

Ad. 3.) Številne teorije narodov in njihove identitete ne upoštevajo bistvenega učinka, ki ga ima "mednarodni položaj" konkretnega naroda na oblikovanje njegove identitete. Pri tem je nujno točno določiti, da je "*mednarodni položaj*" narodu *dan, objektivno določen z odnosom* drugih narodov do tega konkretnega naroda. Med tem pa izraz "*mednarodna vloga naroda*" vključuje *oboje*:

a.) vse subjektivne oblikovalce nacionalne identitete (II-2I), ki se aktivno "borijo" za uveljavljanje svojega naroda in njihovo interakcijo

b.) z "mednarodnim položajem", se pravi interakcijo subjektov konkretnega naroda z dejavnostmi drugih narodov.

Pri "mednarodnem položaju" gre za resne zadeve, kot so naslednje mednarodne *konstante*: geopolitični in geostrateški položaj konkretnega naroda, (npr.: ali se nahaja na najvažnejših svetovnih križiščih in svetovnih geostrateških smereh ali izven njih); odnos številčnosti in razvitosti konkretnega naroda s številčnostjo in razvitostjo drugih, zlasti sosednjih narodov; tradicionalna zaveznitva ali nasprotovanja z drugimi narodi; mednarodno politično stanje v svetu in na kontinentu (ali se dogaja svetovna zaostritev in ohladitev odnosov; ali se krepi svetovna in kontinentalna kooperacija).

Glede identitete malega naroda: če ima velike razvite in agresivne sosede, bo mali narod moral zelo pospešiti svoj nacionalni razvoj in svojo samozavest, da bi se obdržal ob takih sosedih; od njih pa se bo lahko tudi dosti naučil. Znana so stoletja nasprotij med Irci in Britanci; pozablja pa se, da so se prvi od drugih veliko naučili; če bi bili predniki Ircev ostali kot keltsko pleme kje na Balkanu, bi bili sedaj v podobnem stanju, kot so še zdaj ti deli Balkana.

Kot tisti etični skupini Slovanov, ki sta prišli najbližje zahodni Evropi, so Čehi in Slovenci med slovanskimi narodi prevzeli največ zahodnih vrednot. Čehi, ki so bili na najvažnejšem evropskem križišču, so bili razvojno dolgo (vse do leta 1945) ne samo pred Slovenci, ampak so bili glede velike kulturne zadeve – reformacije – celo pred vso kontinentalno Evropo. Luther je pošteno priznaval, da je učenec Husa, za nas največjega Slovana vseh časov.

Slovenci vemo, kaj smo z neposrednim stikom z zahodom izgubili in kaj pridobili. Ker smo na drugem najvažnejšem križišču vsega sveta (Ljubljanska vrata, Zahodni Balkan, najvažnejša pot zahoda do Azije in Afrike in iz Sredozemlja v Evropo) in ker smo, kot zelo majhen narod, stisnjeni med dve veliki dinamični gmoti Germanov in Romanov, smo bili 1100 let državno podrejeni in preko nas so teh 1100 let orali vsi veliki svetovni osvajači.

Za nas se je položaj z nastankom Evropske unije precej izboljšal, ker se je Evropa (in po lastni volji in po volji svetovne usode: najmočnejše sile so danes in perspektivno ZDA, Kitajska, Rusija in Indija) odrekla pretenziji na vlogo imperialnega gospodarja sveta in ker so se v njej odnosi med velikimi in malimi narodi znatno izboljšali. Toda nedavna fakta bruta dokazujejo, da nekatere *konstante* v obnašanju sosedov do Slovenije niso prenehale; zato se ne moremo uspravati.

Ad. 4.) in 5.) Dosedanja sociologija je zadostno raziskala odnos med nacionalno/narodno identiteto (npr.: v delih Ernest Gellner, *Nationalism*, 1997; Anthony Smith, *Nacionalizem*, 2005; Antony D. Smith, *Nacionalni identitet*, 1998; Gertjan Dijnik, *National Identity and Geopolitical Vision*, London/New York, 1996; David Hooson, *Geography and National Identity*, 1994) in etničnim substratom ter jezikom; npr.: znano dejstvo, da celo taka impresivna značilnost naroda/nacije, kot je skupni jezik, *ni* absolutni pogoj naroda, saj je več živih narodov, ki ne uporabljajo lastnega in enega samega jezika: Irci, Švicarji, Židje. To seveda pomeni, da za obstoj delotvornega naroda ni nujno, da ima vseh 21 plasti, ki sem jih naštel v seznamu, ampak le, da je večina njih združenih v skupno narodovo *sintetično – intencionalno delovanje*, v smotrno skupno *uresničevanje* določenih narodnih/nacionalnih *ciljev* (zadnja definicija je moja in je *antropološko – sociološka*, ker uvaja kot bistveno kategorijo nacionalne/narodne identitete tudi *dejavnost, delovanje naroda kot skupine*).

Ad. 6.) Menim, da v nacionalno zgodovino sodijo zlasti tisti zgodovinski dogodki in dejanja, ki izrazito pomenijo začetek in razvoj naroda/nacije. Seveda je važno, da so bili naši predniki naseljeni do (in verjetno preko) Visokih Tur, in tudi to je nujno raziskati. Toda nedvomno je krepki začetek slovenskega naroda šele slovenska protestantska književnost; pri Čehih pa sto let preje Husova reformacija.

Sem proti vsakemu mitiziranju nacionalne zgodovine. Tudi najpomembnejša dejanja slovenske zgodovine, kot je osvobodilni boj 1941-1972, je nujno oceniti strogo znanstveno in sicer *antropološko – družboslovno*. Se pravi, na osnovi nepristranske raziskave zgodovinskih dejstev in znanstvenega ocenjevanja teh dejstev z *filozofsko antropološkimi vrednotami* (npr.: mir) dobljenimi na osnovi temeljnega preučevanja vse človeške zgodovine. Zgoščen koncept teh vrednot predstavljajo načela OZN, ki so *skupno izkustvo* zgodovine človeštva, in Deklaracija človekovih pravic OZN, ki je tudi zgodovinsko *izkustveno utemeljena in znanstveno dokazljiva!*

Tu plediram za nek pristop, kot ga ima večina intelektualcev in normalnih ljudi v zahodnih stabilnih, vrednostno in socialno – psihološko uravnoteženih narodih, npr.: pri najuspešnejših narodih, kot so Francozi, Angleži, Amerikanci, Nizozemci. Vsi oni vidijo enega od svojih nespornih zgodovinskih temeljev v svojih revolucijah izvedenih pred 200, 300 leti. Nobeden od njih ne zanika bolečin, ki so bile v teh revolucijah prizadejane precejšnjim segmentom prebivalstva, ne banalizira teh bolečin kot nevažnih zaradi “svetosti” nacionalne revolucije. Samo nehuman in neznanstven pristopom divinizira revolucije kot neomadeževana božanstva ali jih demonizira kot popolne utelešitve Zlodeja. Znanstveni humanistični družboslovni pristop pa objektivno razišče vzroke, potek in *rezultate* evolucij in revolucij: humani so vsi ti procesi, če so imeli več vrednostno (človečno) pozitivnih, kot negativnih družbenih *rezultatov*. Ob 200 letnici francoske revolucije so vsi profesionalni zgodovinarji (se pravi, največji poznavalci zgodovinskih dejstev) sodelovali v anketi: ali je bila ta revolucija pozitivna ali negativna. Velika večina jo je ocenila kot pozitivno; gotovo pa nobeden od njih ni imel ciničnega odnosa do žrtev.

V slovenski ideološki sferi je prevladalo stališče, da je bil osvobodilni boj kot “revolucija en sam zločin, ker je pač vsaka revolucija zločin” (ankete kažejo, da večina slovenskega naroda o OF misli drugače). To ideološko stališče je veliko starejše kot antikomunizem; to stališče ima stare, anahronistične ideološke korenine že v Metternichovi Sveti aliansi in je v bistvu povsem negativni ideološki odnos do francoske meščanske revolucije. Določeni krogi v Sloveniji od takrat – od časov Metternicha – ocenjujejo vsako revolucijo kot zločinsko “prekucuštvo”. Slovenski narod pa se je tudi tu pokazal modrejši, ker je objektivno, brez fanatizma ocenil leto 1918 kot “prevrat”; kar je isto kot “revolucija”.

Skoraj zadnji trenutek je filozofski ugled slovenskega partizanstva rešil Janez Stanovnik, ker je v javni razpravi s strogo znanstveno metodo (zgodovinska dejstva, jasni pojmi) dokazal neznanstvenost pogledov na "revolucijo" tistih slovenskih ideologov, ki so ostali dogmatično pri Metternichu.

Ad. 7.) in 8.) V dosedanjih definicijah naroda/nacije sta bila ta dva aspekta nejasno združena v formulacijah kot je "ekonomska povezanost". Vendar je poleg "ekonomske – razvojne stopnje" nujno posebej raziskovati "družbeno ekonomske odnose", ker so le-ti lahko zelo različni pri enakih povprečnih nacionalnih dohodkih; ti različni odnosi pa dajejo narodom precej različen značaj. V Skandinaviji je humani, socialni kapitalizem in ta je precej različen do kapitalizma v nekaterih deželah z isto razvojno stopnjo.

Ad. 9.) Tu je obsežna celotna slojevna struktura naroda/nacije, ki obsega tako sloje, ki aktivno oblikujejo nacijo/narod, kot bolj pasivne sloje; med tem, ko so v točki 15 samo aktivni sloji.

Ad. 10.) Tu se samo razišče, kolikšen del naroda se zaveda te skupinske pripadnosti, med tem, ko pojem "nacionalna zavednost" vsebuje tudi čustveno intenzivnost zavesti, ki pa obsega *dve povsem raznoznačni usmeritvi: humani patriotizem in nehumani, agresivni (do drugih narodov) nacionalizem*.

Ad. 11.) -21.) Vse te točke obsegajo *subjektivne družbene* oblikovalce naroda. Ko prehajam k kratki skici teh oblikovalcev, poudarjam še enkrat, da ti oblikovalci nikoli ne delujejo "iz nič", "ex nihilo". Delujejo *vedno na objektivnih osnovah* navedenih v točkah 1.-10., ki jih je vedno preje pripravil avtomatizem delovanja družbenih zakonitosti, družbeni samotok – nesubjektivno. Prvič v svetovni zgodovini poudarjeno široko in svetlo, veselo gibanje "ljubezni do vseh ljudi" - krščanstvo – se razmahne, ker se stoletja preje zaostruje družbena "neljubezen": v nebo vpijoče razlike med višjimi in nižjimi sloji. Militarizem, kot zavestna težnja po podrejanju celotne družbe vojski, se lahko pojavi le, ker se tisočletja preje postopno oblikuje vojska kot ločen, zaključen in masam nadrejen organizem.

Subjektivni družbeni oblikovalci 11.-21. pa, kljub svoji predhodni pogojenosti z družbenimi osnovami, lahko bistveno vplivajo na družbo in narodno identiteto tako, da objektivne družbene zakonitosti ali *pospešijo* ali *zavrejo* s tem, da jih zavestno kombinirajo in jim z kombinacijami subjektivnih oblikovalcev dodajajo zavestno izgrajene pospeške ali zavore. Toda, da bi določena objektivna zakonitost dosegla *humani* ali *nehumani* (ter zgodovinsko *povsem preverljiv*) *vrhunec* po svojih družbenih *rezultatih* – je *zakonito nujno*, da se pojavi subjektivni oblikovalec in dovrševalec določene zakonitosti.

Zakoniti dvestoletni bolj večine narodov sveta za samostojnost, o katerem je govoril Prešeren pred 163 leti v Zdravljici, dozori v enega od svojih vrhuncev v Osvobodilni fronti slovenskega naroda, ker so se v njenem vodstvu združili

tako izobraženi in razgledani, tako odločni in pogumni možje, kot jih do takrat še ni bilo v nobenem slovenskem političnem vodstvu.

Ta trditev je povsem znanstveno preverljiva z *objektivno komparacijo dejstev*. Vsakemu so v knjižnicah dostopna dela: Kocbekova Tovarišija in Listina, Zapiski iz življenja Josipa Rusa in njegova Pričevanja in spomini, Kardeljeva knjiga Razvoj slovenskega nacionalnega vprašanja, knjiga Janeza Stanovnika o Alešu Stanovniku, Kidričeve sijajne študije: Evropske krize in slovenski narod, Pripombe k slovenski literarni zgodovini, Lik slovenske inteligence med Prešernom in Levstikom.

Smeši se, kdor hoče resno govoriti o OF in ni prečital teh spisov: nobeden od slovenskih politikov pred to peterko voditeljev OF ni bil niti približno tako izobražen in samostojno misleč: njim se približuje le Janez Ev. Krek.

Povsem preverljiva je tudi trditev, da jih nobeden dotedanjih politikov ne dosega po pogumu in odločnosti, saj so voditelji OF v štirih letih vojne bili večkrat v smrtni nevarnosti, šli so skozi toče krogel, v podzemnih bunkerjih pričakovali vdore fašistov, prešli stotine kilometrov, tesno med sovražnimi vojskami, na poti v Jajce; med tem pa so vsi dotedanji politiki sedeli v foteljih (do leta 1941) ali vsaj na stolih (obstoji samo ena svetla izjema: Ivan Hribar v letu 1941). Osvobodilna gibanja 20. stoletja so imela večkrat podobne posamične voditelje, vendar ne *cele ekipe* kot OF; zato so tudi ti rezultati različni.

Za izjemne mednarodne uspehe druge Jugoslavije in Slovenije v letih 1943–1980 zlahka najdemo razlog v kvaliteti tiste ekipe, v kateri so se tudi Slovenci vrhunsko soočali z mednarodno politiko: dr. Jože Brilej, dr. Joža Vilfan, Edvard Kardelj, dr. Anton Bebler, dr. Stane Pavlič, Janez Stanovnik, Rudi Čačinovič. Ali je kdaj prej Slovenija imela tako sijajno mednarodno ekipo? Primerjajmo samo neblogljene ekipe slovenskih polmeščanskih politikov v letih 1917–1920 v knjigi dr. Uroša Lipovška *AVE WILSON – ZDA in prekrajanje Slovenije v Versaillesu* (1919–1920)².

Vendar pa subjektivni dejavniki le sporadično družbene zakonitosti vrhunsko izoblikujejo ali zavrejo; pogosto se ti dejavniki *le prilagajajo drugim družbenim silam*, npr.: sodobne politične stranke se pogosto v svetu in v Sloveniji prilagajajo zahtevam kapitala in množičnega materialnega udobja.

Po teh uvodnih opombah v zvezi s dejavniki II.- 2I. prehajam na njihove kratke skice.

Ad. II.) Večstrankarski politični sistemi so na začetku 2I. stoletja prekrili tako velike dele zemeljske kroge, kot še nikoli prej. Vendar se dogmatični snovi, da bo večstrankarstvo, preneseno iz razvitih dežel, zlahka razrešilo povsod vse domače in svetovne probleme, niso uresničili.

²Ljubljana, 2003, zlasti str. 166 in dalje

Neznansko lahko misleči ideologi niso upoštevali antropološke zakonitosti, da vsi subjektivni dejavniki 11. – 21. lahko glede svoje *kulturne* kvalitete in družbenih *rezultatov* zelo nihajo in da ta kvaliteta niti od daleč ni avtomatično odvisna od “ekonomske baze”, ampak ima *lastne zakonitosti*, saj to kulturo sestavlja več dimenzij: družboslovno znanje in izkustvo politikov; njihove interiorizirane vrednote, osebni karakter.

To veliko nihanje osebne kulture in učinkov je zlasti razvidno pri politikih v *povsem istem okolju*, kjer vzrok razlik gotovo ne more biti okolje, ampak le *osebna kultura*.

Chamberlain in Churchill sta bila povsem nasprotna politika v povsem istem okolju (oba konzervativca, druga svetovna vojna). Toda Chamberlain je pripadal tistemu aristokratskemu krogu (krožek lady Astor), ki je posedal po gradovih in menil, da je povsem nezanimiva neka daljna Čehoslovaška, zlasti če gospod Hitler podari gospodu Chamberlainu podpisan list papirja, ki ga ta presrečen pokaže ob pristanku aviona v Angliji. Churchill, poln živega duha, ni nabiral izkušenj samo v parlamentu in v salonih, ampak je svoja zapažanja ostril vse življenje; od zgodnjega novinarstva v Južni Afriki, preko raznih ministrstev in preko izkušenj v prvi svetovni vojni (z Dardanelami) ter novinarstva pred drugo vojno; in še preje preko preučevanja socialnih ukrepov Bismarcka, ki so ustvarjali nemško enotnost.

Hitler in Deleano Roosevelt prideta oba na oblast v času velike ekonomske krize in oba uporabljata določene državne prijeme v gospodarstvu; oba sprožita velika javna dela in socialne ukrepe. Kljub tej podobnosti pa imata povsem nasprotno cilje. Roosevelt vzpostavlja demokratično ravnotežje med trgom in družbenimi potrebami, med kapitalom in delom; vse Hitlerjeve ukrepe povezuje en sam cilj: priprava svetovne agresije.

Pred drugo svetovno vojno nemški večstrankarski Reichstag (parlament) izglasuje na osnovi nacionalizma in skrajne konzervativnosti Hitlerju polno-močja, se pravi diktatorsko oblast za pripravo velike vojne; nemški parlament ukinja samega sebe. V še težjih vojnih pogojih (1939 – 1945) angleški parlament funkcionira ves čas vojne na temelju tristoletne čvrste demokratične tradicije in solidarnosti velike večine Angležev v boju proti agresorjem; uporabljajoč ostre ukrepe proti redkim rušiteljem te enotnosti.

Vse to so eklatantni dokazi, da imajo politične stranke v večstrankarskem sistemu lahko v istih pogojih različne kvalitete in zelo različne rezultate: *v odvisnosti od kulture politikov in kulture vsega naroda*.

Pred in po začetku večstrankarstva v Sloveniji (1990) pridigajo uradni ideologi (brez znanja in brez izkušenj), da je večstrankarstvo “čista pravna forma brez vsake vsebine”; se pravi neodvisna od vsake etične in strateške kulture; skoraj vsi ideologi so trdili, da “*politika in morala nimata nobene zveze*”.

Tipičen rezultat te ideologije je LDS in njen razpad; za kar nista nič kriva Kacin in Keber, saj sta prišla šele na koncu.

Ad. 12.) Nestrankarska politična gibanja so se kot *vseljudska osvobodilna gibanja* pojavila skoraj na vseh kontinentih. Nikakor niso bila, kot menijo nekateri, spletko Kominterne; saj so nastala številna pred kominternovsko formulo "ljudskih front" v letu 1935, npr.: veliko preje uspešni indijski Kongres in mehiška Institucionalna revolucionarna partija.

Vseljudska, nadstrankarska gibanja so se pojavila skoraj povsod, kjer je bil pritisk od zgoraj – zlasti tuji – neznosen, in zato nujen enotni odpor, se pravi *zelo izražena narodna identiteta*. Za časa nacifašistične okupacije so se nadstrankarska antifašistična gibanja pojavila tudi v evropskih deželah, ki so preje imele tradicionalni večstrankarski sistem (npr.: sodelovanje degolistov in komunistov v Franciji).

Največji prispevek slovenskemu narodu – in progresu njegove identitete – niso dale slovenske politične stranke, ampak peterica različnih, vendar *nadstrankarskih vsenarodnih gibanj*: taborsko, deklaracijsko, osvobodilno, demokratično in Odbor za zaščito človekovih pravic.³

Med vsemi protifašističnimi gibanji v okupirani Evropi je bila *najkvalitetnejša* Osvobodilna fronta slovenskega naroda zaradi že opisane izjemne kvalitete njenega celotnega vodstva. Osvobodilna fronta je imela take *rezultate*, kot nobeno drugo antifašistično gibanje: preprečila je že na začetku dva Hitlerjeva politična načrta (izseljevanje iz Gorenjske in priključitev zasedenih krajev Reichu); formiranje takih velikih vojaških enot (divizij, korpusov), kot jih ni imelo nobeno drugo gibanje in zasedba velikih osvobojenih delov Slovenije; večji realni vojni prispevek svetovni antifašistični koaliciji, kot druga gibanja; preobrazba slovenskega naroda iz tisočletnega mednarodnega objekta v dejavni subjekt; zlasti z *formiranjem lastne države* v toku vojne z Kočevskim zborom skoraj 600 odposlancev iz vse Slovenije in z formiranjem skoraj vseh družbenih področij že v toku boja (bolnice, kulturne, znanstvene, denarne, umetniške ustanove); vrnitev Primorske v domovino; popolna modernizacija Slovenije po letu 1945; socialna država; graditev svetovnega miru; zmaga nad stalinizmom; odprte meje.

Poleg osvobodilnega obstoji še en, drugačen tip nestrankarske *prostovoljne* politične organizacije (država je seveda tudi politična organizacija, vendar je delno, po definiciji, neprostovoljna, z zakonito porabo prisile). Ta drugi tip so prostovoljne organizacije, ki *specializirajo* politična prizadevanja na posebnem *specializiranem* področju: mirovne organizacije, ekološke organizacije,

³Podrobneje v študiji: Vojan Rus, Slovensko demokratično gibanje 1964 -72, Anthropos 2006, št. 1-2

sindikati, ženske organizacije, protiglobalizacijska gibanja, študentska gibanja, organizacije kmetov, organizacije manjšin in podobno.

Stalni obstoj in precej učinkovito delovanje teh organizacij dokazuje, da politične stranke ne zapolnjujejo posamičnih važnih družbenih področij. Zato so specializirane nestransarske organizacije stalni fenomen vseh kontinentov.

Močan delež v slovenskem demokratičnem gibanju 1964 – 72, ki je združilo večino v demokraciji, je imelo *študentsko gibanje*; njegova uspešnost se je pokazala tudi v tem, da je edino to gibanje (med vsemi zahodnimi študenti) uspelo izboriti dva zelo aktivna poslanca v republiški skupščini (Tone Remc in Vojan Rus). Njegovo moč pa je sama slovenska oblast precenila s tem, da je edino proti temu gibanju (vse od leta 1945 do danes) postavila na ljubljanskih ulicah oborožene sile (ob zasedbi Aškerčeve ceste 1971). Veliko večjo, *svetovno zgodovinsko vlogo* je imelo *ameriško študentsko gibanje*, ki ima največje zasluge za tedanji svetovni mir, za umik ZDA iz vietnamske vojne. Veliko in trajno vlogo imajo na vseh kontinentih *sindikati* kot najvažnejša organizacija delojemalcev v pogajanjih z poslodavci in z državo. Sindikati s tem bistveno prispevajo k graditvi sodobnega zgodovinskega kompromisa med delom in kapitalom, ki prispeva k boljšemu položaju zaposlenih in s tem k *zdravi nacionalni identiteti*. Ta je bila vidna že v Masarykovi Čehoslovaški (pred letom 1938); še zlasti pa je pomembna skoraj v vseh državah Evropske unije, Kanadi in Avstraliji.

Včasih lahko pomembno vlogo prevzemajo tudi druge organizacije. Med vsemi telesno – vzgojnimi organizacijami v vsem svetu je *slovenski Sokol* največ prispeval k vrhunski nacionalni identiteti v Osvobodilni fronti in k njenim že omenjenim izjemnim zgodovinskim uspehom za ves slovenski narod.

Ad. 13.) Močni državni aparat, ki je vedno instrument drugih subjektov (političnih strank in gibanj, razredov in njihovih koalicij, cerkve), lahko s pretiranim pritiskom ustvarja videz polne nacionalne enotnosti, vendar duši optimalno razvojno identiteto; ali z nedejavnostjo sopovzroča kaos (velika gospodarska kriza 1929 – 1934); ali z tržišču prijaznimi instrumenti (politika obrestne mere, delna prerazdelitev z proračunom in sl.) pomaga gospodarstvu in družbi ter z arbitriranjem med delom in kapitalom ustvarja plodno nacionalno identiteto. Temu nasprotuje skrajni neoliberalizem z težnjo, da tudi najvažnejši neprofitni dejavnosti – šolstvo in zdravstvo – podvrže tržnosti.

Ad. 14.) V svetovnih dimenzijah je pomemben zgodovinski korak narejen v najbolj organizirani katoliški religiji z papežem Janetom XXIII, Pavlom VI in Janezom Pavlom II, ker je ta cerkev sedaj *postala avtonomna* glede drugih, odtujenih družbenih struktur. Verjetno se ti izkušeni možje ne bodo nanje nikoli več tesno vezali (zlasti v Evropi ne), ker cerkvi avtonomnost omogoča boljše odnose z množico vernikov. Večja avtonomija in obračanja katoliške

cerkve k današnjemu človeku (npr.: bogoslužje v narodnem jeziku) omogočata bolj sproščeno oblikovanje nacionalnih identitet.

Ker so v vseh cerkvah različne struje, te tudi različno delujejo na nacionalno identiteto. V Sloveniji so janzenisti ob prehodu iz 18. v 19. stoletje veliko naredili za vzgojo Slovencev v moderni družbi: kasneje so duhovniki sodelovali v taborskem gibanju in v modernih dejavnostih; poleg tega je bila tudi težnja po monopolnem položaju cerkve. Veliki prispevek primorskih in štajerskih duhovnikov slovenskemu in svetovnemu antifašizmu bo omenjen kasneje.

Ad. 15.) in 16.) Tu ne obravnavam celotne slojevne strukture, ampak samo tiste sloje, ki bistveno prispevajo k oblikovanju narodne/nacionalne identitete, zlasti v prejšnjih stoletjih (ko v tej smeri še niso delovale politične stranke in gibanja): protestantski duhovniki (Luther) in malo kasneje podjetniki v zahodnih in severnih deželah; katoliški duhovniki zlasti v deželah, kot so razkosana Poljska, podrejena Irska, samostojni katolicizem v Franciji, duhovniki na Slovenskem. Kasneje se krepí delež laične inteligence, kot so učitelji.

Za rast nacionalne zavednosti je v 19. stoletju pomembna zlasti književnost. Pesnik Navor je ob pogledu na drobno knjižico Prešernovih poezij dejal: ta knjižica je ustvarila slovenski narod; malce drugače bi lahko dejali, da ga je dokončno potrdila, ker je dokazala, da smo sposobni izvirno soustvarjati najvišjo svetovno kulturo.

V Sloveniji je nazoren *spoj najvišje duhovne kulture in kvalitetne politike*, ki jo predstavljajo petera vseljudska gibanja: v dvajsetih letih po Prešernovi smrti Stritar in drugi mladoslovenci utemeljujejo v Prešernu pravico na našo samobitnost, ki dobi – na pobudo pesnika Levstika – prvo veličastno potrdilo v vseljudskih taborih z udeležbo vseh slojev in vseh duhovnih struj.

Bistveni prispevek književnosti in deloma glasbe na formiranje drugih narodov v 19. stoletju je znan: v Rusiji Puškin, Tolstoj, Turgenjev, Čehov; v Franciji Balsac, Sthendal, Flaubert; na Poljskem Mickievic in Chopin; v Angliji že prej Shakespeare; v Italiji Dante.

Ad. 17.) Ko se v 19. stoletju razvije splošno šolstvo, močno prispeva k graditvi modernih nacij z vzgojo modernega znanja in nacionalne kulture za najširše sloje. Poleg humanega patriotizma pa šolstvo ponekje dobiva tudi noto nazadnjaškega nacionalizma in potujčevanja, zlasti v slovenskih deželah za časa Habsburžanov. Vzvišen human in kulturni dogovor je dal škof Slomšek s prispevkom k slovenskemu šolstvu in z knjigami Mohorjeve založbe, ki so prispele v mnoge kmečke domove.

Ad. 18.) Preden ugotovim veliki pomen “civilne družbe” za dozorevanje moderne slovenske identitete, preciziram, da vanjo spadajo tudi organizacije, kot sta cerkev ali so Sokol, ki sem ju delno že obravnaval, ker sta se stalno prepletali z politiko. Toda slovenski narod se je kot *moderna skupnost eminentno*

formiral že v 19. stoletju tudi s številnimi drugimi modernimi *prostovoljnimi organizacijami*. Take so vznikale tudi drugod po Evropi; vendar so le redko imele tako velik delež v nacionalni identiteti, kot v Sloveniji (podobno na Češkem, v Avstriji, Danski, Hrvaški): čitalnice, pevski zbori, gledališke skupine, zadruga, planinska društva, gasilska društva, telovadna društva.

Vse te organizacije so vznikale že v “taborskem” in “čitalniškem” času in so bile za moderno kulturno in organizacijsko raven slovenskega naroda *veliko pomembnejše*, kot slovenske nebogljene politične stranke ali nebogljeni slovenski kapital. Te organizacije so prodirale skoraj do zadnjega zaspalega mesteca in trga ali celo zaostale vasi, kjer ni bilo nobene “ekonomske baze” kapitalizma in meščanstva. Velika *duhovna in organizacijska* moč teh organizacij se je izkazala v najbolj kritičnih trenutkih Slovencev; zlasti kot neuničljiva odporna moč, s katero so primorski duhovniki uspešno organizirali odpor fašistom, in v formiranju OF, ki je bila v bistvu *organizacija društev* in ne strank (stranka je bila samo KP Slovenije).

Med tem, ko konkurenca slovenskih političnih strank – zlasti liberalcev in klerikalcev – ni prispevala k dvigu narodne kvalitete v višjo kulturno in organizacijsko identičnost, je k tej rasti dosti prispevalo tekmovanje katolikov, naprednjakov in socialdemokratov, kdo bo imel boljši pevski zbor ali boljše telovadno društvo. Pri taki kulturni ravni je bilo povsem nepojmljivo, da bi župnik, učitelj in kovač obračunali med seboj z noži. Se pravi oboroženi spopad na Dolenjskem in Notranjskem v letih 1942-45 ni imel nobenih starih, endemičnih korenin v bistvenih formacijah moderne slovenske družbe, ampak je bil, kot je nekajkrat poudaril Janez Janša, vnesen v naše skoraj idilične vasi, trge in mesteca od zunaj (edini, ki so pred letom 1941 v medsebojnih obračunih uporabljali orožje, so bili tisti, ki so z njim prišli v Trbovlje in zažigali delavske domove; vendar tudi ti niso odgovorni za naš težki notranji spopad, ki so ga prinesli in izzvali predvsem nacifašisti).

Ad. 19.), 20.) in 21.) Na morebitno pripombo, da bi dnevni tisk, TV in radio lahko obravnavali kot medije skupaj, odgovarjam, da so v sodobni tehnično razviti in urbani družbi dobili vsak posebno vlogo; kar ilustriram z primeri.

“Sedma sila” (tisk), katerega neodvisnost je v starih demokracijah dovolj spoštovana, je s svojo dnevno kontrolo oblasti, z raziskovalnim novinarstvom in z znanimi komentatorji, ki so postali skoraj “institucije”, pogosto vplivnejši kot parlamentarna opozicija. Navajam dva primera, ki sta vplivala ne samo na zgodovino ZDA kot supersile, ampak na svetovno zgodovino; Kissinger si je v času pogajanj z Vietnamom pridobil pomembno podporo tiska, da je v ZDA prevladala težnja k miru; težnjo Nixona k uporabi nelegalnih sredstev proti političnim nasprotnikom sta zrušila dva novinarja lokalnega lista.

Radio je imel v 20. stoletju izjemno udarno moč, ko je politika zastavila

tisku in filmu nepremagljive ovire. Kitajske informacijske zidove nacifašizma okrog okupirane Evrope sta uspešno prebijala Radio London in Radio Moskva. Stalinistične zidove okrog vseh dežel Vzhodne in Srednje Evrope je v vseh smereh prebijal Radio Jugoslavija z močno ameriško tehniko. Kot glavni komentator tega radia sem objavil v letih 1951 – 53 okrog 200 ostrih protistalinističnih komentarjev, ki so, po obvestilih jugoslovanske obveščevalne službe, imeli močan odjek v vsem stalinističnem carstvu in s katerimi smo staliniste moralno močno omajali z dokazovanjem, da gradimo humanejši socializem. Med emitiranjem mojih komentarjev so prižgani sovjetski tanki stali samo kakšnih 50 km daleč (pri Vršču); če bi se po sovjetskem desantu na Beograd pojavil na vratih radia kakšen sovjetski poročnik z brzostrelko, ne bi bil jaz samo obešen.

Očitno ima TV v vseh deželah največji dostop do najširših krogov od vseh medijev in lahko na njih najbolj vpliva: pozitivno ali negativno.

::Sklepni pogled na oddelek

3. Struktura nacionalnih/narodnih identitet

Sintetična filozofsko – antropološko – sociološka metoda je v tem oddelku predpostavila, da lahko *proiciramo človeške lastnosti*, kot *hipoteze*, tudi na narodno /nacionalno identiteto; upoštevajoč, da se te lastnosti specifično *prelamljajo* od posamičnih ljudi do *naroda/nacije skozi številne družbene skupine in družbene zakonitosti v svojstvene in neponovljive kvalitetne sklope* (identitete). Ne sistematično urejena, toda dovolj reprezentativna empirična družbena dejstva, navedena v študiji, nakazujejo, da filozofsko – antropološke hipoteze osvobajajo dosedanje in prihodnje pristope od vladavine trdih dogem in omogočajo sproščeno, vendar sistematično raziskovanje narodnih/nacionalnih identitet; pri čemer imajo *subjektivni – družbeni oblikovalci* dosti večjo vlogo, kot so to predpostavljali dosednji raziskovalci, ki niso dovolj upoštevali *najnovejšega družbenega razvoja*.

Izhajajoč iz filozofske hipoteze, da, kot nobeno, tudi človekovo bistvo ni monolitno, brezrazlično in izolirano, ampak je izjemno večplastno, dinamično in družbeno – interaktivno določeno – smo predpostavili, da je tudi *narodna/nacionalna identiteta spremenljiva, da je vedno enotnost različnih družbenih plasti in zakonitosti, ki pa se v vsakem narodu v vsakem zgodovinskem momentu drugače konkretno križajo*. Zato niso te identitete podvržene nobenemu dogmatičnemu modelu, ampak zahtevajo izvirno in konkretno raziskovanje vsakega zgodovinskega momenta vsake nacije/naroda.

S to hipotezo smo uspeli prikazati več konkretnih in neponovljivih fragmentov *slovenske identitetne zgodovinske dinamike*, jih mestoma komparirati

med sabo in včasih z drugimi narodi; več fragmentov slovenske identitete v naslednjem oddelku.

Povezava filozofsko – sociološkega pristopa omogoča še eno hipotezo, ki lahko pokrije veliko praznino v dosedanjih raziskavah nacionalne/narodne identitete; namreč *znanstveno in preverljivo vrednotenje humane vrednosti ali protivrednosti* posamičnih nacionalnih/narodnih identitet. Brez izdelanosti tega merila za *znanstveno – empirično merjenje vrednot* raznih identitet, zapadajo nekatere znane raziskave v očitno protislovje, da nehotе enačijo vsa nacionalna/narodna gibanja kot “*nacionalizme*”, da ne razlikujejo med *nacionalizmom* in *patriotizmom* (pa bi tako lahko nehotе izenačili osvobodilna in agresivna nacionalna gibanja – vse pod eno streho brezrazličnih “nacionalizmov”).

Moja sistematično razvita znanstveno humanistična etika⁴ in filozofska antropologija z natančno analizo določata znanstveno postopke, s katerimi je možno toliko natančno (kvalitativno in kvantitativno) *meriti humanosti in protihumanosti* v različnih nacionalnih identitetah, kot v vseh humanističnih in družbenih vedah; *nič manj*.

Glavna metodološka zahteva izhajajoča iz moje etike in antropologije je, da z združenimi metodami in dokazi vseh pristojnih znanosti (npr.: ekonomije, sociologije, socialne psihologije) natančno analiziramo vse konkretne možnosti celotne *konkretne družbene situacije*, v kateri se oblikuje *konkretna* nacionalna identiteta in zlasti; kako so *konkretni* subjektivno družbeni dejavniki izkoristili te konkretne zgodovinske možnosti? Pri tem bistven del odgovora izhaja tudi iz konkretne komparacije ene zgodovinske situacije naroda in njegovih dejavnikov z drugimi najbolj podobnimi narodi in njihovimi subjekti. Npr.: primerjamo slovensko Osvobodilno fronto z podobnimi dejavniki v drugih okupiranih deželah Evrope; ali slovensko politiko iz prve svetovne vojne z politikami drugih slovanskih narodov, ki so bili v istem položaju: Čehi, Poljaki, Hrvati. Če primerjamo od ekonomistov dovolj natančno izmerjeno sedanjo slovensko gospodarsko razvitost cca 22.000 dolarjev per capita z vsemi balkanskimi deželami, ugotovimo, da je znatno višja in v primerjavi s Skandinavijo znatno nižja. To omogoča Sloveniji bolj razvito socialno politiko v primerjavi s prvimi in manj možnosti zanje v primerjavi z drugimi. To je važno izhodišče za dovolj natančno in pravično znanstveno oceno socialne politike. Ta ocena pa je bistven del *celotne ocene humanosti* politike, ki obsega tudi druge bistvene dele kot: ekološka politika, celotni standard, odnos uprave do občanov, varnost in podobno.

Natančno po isti celoviti konkretni metodi lahko *kvalitativno* in *kvantitativno* dovolj natančno (kolikor je možno v družbenih vedah) *izmerimo*

⁴Zlasti v: Vojan Rus, *Etika in socializem*, Ljubljana, 1976, zlasti str. 85-307, 311 - 450

protihumanost določenih konkretnih nacionalnih identitet: z analizo celotne konkretne situacije in vseh rezultatov delovanja subjektivnih dejavnikov na vseh družbenih področjih. S tem objektivno in pravično ugotovimo, da so vojne agresije enega naroda proti drugemu narodu *največji zločini*, npr.: pri patriarhalnem krvnem maščevanju družin umre le nekaj ljudi in je požganih le nekaj hiš; med tem, ko pri državnih agresijah izgubijo življenje desetine milijonov ljudi (npr.: 27 milijonov Rusov in drugih narodov ZSSR v drugi svetovni vojni, 5 – 6 milijonov Židov) in so uničene stotine mest in vasi.

Glede *kvalitetnega* merjenja *protihumanosti* kakšnih konkretnih nacionalnih identitet so povsem objektivna in porabna merila, ki jih je v pravni državi sposoben pravično uporabiti vsak podeželski sodnik: razlika med načrtovanim umorom iz nizkih pobud ali ubojem ali prekoračenim silobranom. Tudi pri objektivni znanstveni oceni protihumanih identitet je nujen filozofsko antropološki prijem: *analiza konkretne celote* in ne samo delov. Res je nacizem imel precej razvito notranjo socialno politiko in zgradil je precej avtobanov; toda k celotni oceni spada ne samo 27 milijonov mrtvih Rusov in 5-6 milijonov mrtvih Židov, ampak tudi 4-5 milijonov mrtvih Nemcev in izguba vzhodnih pokrajin; ter sto tisoči drugih mrtvih.

Na koncu tega sklepa še odgovor na skrivnostno vprašanje iz prvih vrstic študije: kako je možno, da je humanih *praktičnih* graditev narodnih identitet *dosti več* kot uspešnih *teoretskih razlag* in *teoretskih projektov* celotnih identitet?

Začetek odgovora je v analizi in primerjavi *delov* celotne nacionalne identitete. Iz filozofsko antropološke hipoteze o *dinamičnosti* in *protislovnosti* vsake narodne identitete izhaja (in to *empirija* potrjuje): *niso* vsi deli celotne identitete enako važni v vseh konkretnih nacionalnih situacijah; v določenih zgodovinskih situacijah lahko nastaja nacionalni zastoj na določenih segmentih naroda; in najbolj *propulzivni*, najbolj *intencionalno dinamični* za ves narod so tisti družbeni subjekti in tiste zgodovinske osebnosti, ki objektivno, s strastnim in preišljenim delovanjem na tem kritičnem segmentu, potegnejo (lahko nehote, brez teorije) ves narod za sabo v celoviti napredek.

Hus je gotovo imel rad Čeha; vendar še bolj vero in moralo (raje imam poštenega Nemca, kot nepoštenega Čeha). Toda z vnetim religioznim reformatorskim delovanjem je spodbudil napredek češkega naroda na vseh področjih. Luther je gotovo imel rad svoje Nemce; toda še bolj je bil vnet za religijo in njeno reformo; tako je neplanirano spodbudil celoviti napredek ne samo Nemčije, ampak vse zahodne Evrope; drugi verski reformatorji pa nehote celotni napredek Amerike, Kanade in Avstralije.

Trubar in njegovi so bili najbolj zavzeti za vero: koristili pa so celotnemu razvoju vseh "Lubih Slovencev".

Še dober nauk celotne zgodovine (vseh narodnih identitet) vsem družbenim delavcem vseh narodov: ker je vsaka narodna identiteta dinamična in spremenljiva, *ste odgovorni* tako za sedanjo, kot za bodočo identiteto naroda; izgovori na ujetost v zakleto preteklo identiteto naroda so prazni.

;;II. DEL – ZGODOVINSKI TEMELJI SLOVENSKE IDENTITETE

Upam, da sem doslej podal več zanimivih fragmentov slovenske narodne in nacionalne identitete. Nekaj pa jih bom še dodal v tem poglavju.

Le-to je namreč posvečeno tistim vidikom *nacionalne zgodovine*, ki posebej močno utemeljujejo *sodobno slovensko državno samostojnost*:

1. Prešernova Zdravljica
2. Zgodovinska zveza med Maistrom in Masarykom
3. Slovenski antifašizem in antistalinizem
4. Slovenska sprava
5. Veliko demokratično gibanje 1964-72
6. Zadnja faza boja za popolno državno samostojnost Slovenije

To poglavje je nujno tudi zato, ker je na področju ideologije, politike in medijev prav o teh vidikih največ bizarnih zmot, ki precej škodujejo graditvi slovenske samozavesti in že tako majhnem mednarodnem ugledu Slovenije.

Trdno stojim na tezi, ki sem jo nakazal predhodno (in tudi v študiji *Slovenski demokratično gibanje 1964-1972*) in ki izvira iz mojega načelnega stališča, da so vse nacionalne identitete dinamične, da zato na njih vedno lahko vplivamo, in da v veliki meri odvisijo od subjektivnih dejavnikov.

Za sedanjo in bodočo slovensko identiteto *ni* največje vprašanje slovenska zgodovina, ampak *delovanje sedanjih subjektov*. Vendar so, kot bom to dokazal, v vsej slovenski vladajoči ideologiji najbolj zgrešene mitične neznanstvene megle o zgornjih temah I.-.6.; ki pa so najvažnejši zgodovinski *deli* sedanje in prihodnje slovenske samozavesti in ugleda v tujini.

Že tu vso zgodovinsko pohvalo zasluži *slovenski narod*, saj ima *večina* tega naroda bolj pametne, bolj realistične poglede na te zgodovinske teme, kot ideologi, politiki in mediji, npr.: na *spravo* in na *osvobodilni boj* ter na njegove zgodovinske rezultate.

Omenjene bizarne zablode o nedavni slovenski zgodovini so naslednje: osvobodilni boj je bil povsem zgrešena in odvečna stvar, ker je bil samo zločin importiran iz Moskve brez pozitivnih rezultatov za slovenski narod; slovenski partizani so bili vedno podrejeni Beogradu; edini, ki se je vedno zares boril z beograjskim centralizmom je bila slovenska tradicionalna desnica; slovenska desnica je leta 1990 osvojila oblast po silovitem, neizproslem boju z levico, ki je nasprotovala polni državni samostojnosti Slovenije; v Sloveniji je divjala

državljanska vojna od leta 1941 do leta 1990; ta boj še poteka in še sedaj ni končan s spravo; pod partizansko zastavo ni Slovenija med leti 1945 in 1990 naredila nobenega družabnega napredka, ves napredek je dosežen po letu 1990; vsa misel in volja slovenske samostojnosti je bila zgoščena samo v kakšnih 10 ideologijah Nove revije; od leta 1990 vlada v Sloveniji popolnoma drugačna politika, brez vsake zveze z leti 1941-1990.

Vse te trditve bom ovrgel z *dokazi*.

Seveda so v Sloveniji bile, so in bodo še razlike in nasprotja; vendar drugačne razlike, kot so namalane v zgornjih bizarnih tezah.

Na zgornje bizarne trditve, ki niso doma samo v desnici, ampak tudi v novopartijski levici in v novopartijskem "liberalizmu"; bi lahko odgovorili tudi s šalo: če je vse, kar so storili partizani, "en sam zločin", je bila zločin tudi vrnitev Primorske domovini; zato, gospodje, vrnite Primorsko Italiji in sprejmite staro mejo pri Rakeku, tik pred Ljubljano, in potem začnite sami boj za vrnitev čisto slovenskih zahodnih krajev v Slovenijo – bomo videli, ali vam bo uspelo čez 1000 ali čez 5000 let; če je vse zavzeto in uspešno delo *narodnih osvoboditeljev* (to je edina točna formulacija, ker smo bili od zaveznikov priznana "narodno osvobodilna vojska") izgradnja modernega slovenskega gospodarstva, socialne države, sijajnega zdravstva in vseobsežnega šolstva "en sam zločin", vrnite te zadeve na skromno, siromašno slovensko stanje leta 1941 in potem sami začnite znova!

Vračam se k resnemu govoru in bom z velikim veseljem *pokazal, da je velika večina Slovencev (Sokolov, komunistov, osvoboditeljev, katolikov, ideološko neopredeljenih) od leta 1933 do danes, se pravi 77 let, zavestno, patriotično gradila skupaj svojo svobodno in uspešno slovensko domovino, kar smo skupaj začeli že s taborskim gibanjem in z deklaracijskim gibanjem in kar je za kratek čas prekinjala strankarska politika in ideologija.*

Ne damo se! Slovenci, ne dajmo se!

Svojo trditev, da so Slovenci in Slovenke v veliki večini čisto drugačni, kot jih pesimistično slikajo "levi", "desni" in "sredinski" ideologi (češ, da so Slovenci kakšno stoletje in pol divje sprti), utemeljujem na osebni izkušnji; ki pa je strogo znanstveno ovrednoteno z mojim znanstvenim delom, saj sem ekonomsko, socialno, etično, duhovno in mednarodno zgodovino Slovenije, Evrope in človeštva v 20. stoletju obdelal v 24 družboslovnih knjigah.

Zaradi svojega osebnega vsestranskega izkustva z vsemi deli slovenskega naroda v najtežjih in najlepših časih in zaradi mojega ovrednotenja tega izkustva skozi izkristalizirano širše zgodovinsko izkustvo v mojem 58 letnem trdem znanstvenem delu, sem prepričan, da med vsemi živimi Slovenci najboljše poznam svoj narod.

Že pred letom 1941 sem neposredno spoznal ljudi na Štajerskem, na Gorenj-

skem, na Dolenjskem, v Ljubljani, v Beli Krajini in v vojni še na Primorskem in Koroškem.

Že pred letom 1941 sem spoznal bodoče voditelje in poveljnike Osvobodilne fronte; ljudi, ki so bili na cesarskem dvoru na Dunaju in ljudi okrog Karadjordjevičev; delavce, kmete in obrtnike; številne katolike, naprednjake (Sokole), komuniste, voditelje skrajne desnice, glavne filozofe in pomembne umetnike.

Po letu 1941 sem se najprej boril na vseh slovenskih osvobodilnih bojiščih: v Ljubljani, na Primorskem, Gorenjskem, Koroškem, Štajerskem: potem sem od leta 1941 do danes v 66 letih spoznal v Sloveniji in Jugoslaviji partijo od zgoraj in od zdlaj, demokratično opozicijo, intelektualne kroge vseh vrst, tuje in domače državnike in znanstvenike, preproste ljudi.

Na osnovi kakšnih 80 let temeljito, znanstveno presejane široke izkušnje vidim z gotovostjo v slovenskem narodu:

- številne normalne in dobre naprednjake, Sokole in le malo slabih,
- številne normalne in dobre katolike, le malo slabih,
- številne normalne in dobre partizane in komuniste in le malo slabih.

Če tu potegnem črto, seštejem pluse in odštejem minuse (slabe ljudi), je bila *etična narava slovenskega naroda* - njegova *moralna, humana identiteta* – v zadnjih 77 letih veliko boljša, kot jo črniijo skupaj vsi ideologi, ki v ta narod projicirajo le svojo slabost : zagrižen, srdit bolj za oblast !

Če bom iznesel v nadaljnjem kakšne osebne spomine, to, kot rečeno, ni ekshibicionizem, ampak del z znanostjo pretehtanih dokazov, ki jih ni mogoče dobiti drugje.

Podrobnejše prikazano in v resnici boljše podobo slovenskega naroda, kot jo pačijo ideologi, bom iznesel v spominih v treh knjigah, ki sem jih že začel pisati; v tej kratki študiji pa sem že in bom še v nadaljnjem tekstu iznesel le nekaj fragmentarnih dokazov o slovenski etično – politični identiteti.

Če bom iznesel kakšne doslej prezrte, toda resnične pozitivnosti o slovenskih politikih vseh barv, ne gre za *nobeno prilizovanje*, ker sem in bom ostal izven vseh političnih strank, ampak za dokazovanje, da je v Sloveniji dosti več pozitivnih potencialov, kot to priznavajo zagriženi politični in ideološki bojevniki za svojo absolutno oblast. Ker sem prvi v Sloveniji že pred 17 leti in kasneje javno pokazal⁵ na *nevarnosti divjega kapitalizma, klientelističnega kapitalizma* – ter boljšo alternativo v *partnerskem kapitalizmu* – in na nenačelnost uradne leveice, mi tega ne bo treba tu obširno razlagati (razen najnujnejšega).

⁵Čarnijev zbornik, 1998, str. 483.

::Prešernova Zdravljica

Trubarjev nagovor "Lubi Slovenci" in Prešernova Zdravljica sta čudežno lepi pesmi ob rojevanju slabotnega narodiča, za katerega sicer (politično, gospodarsko, mednarodno) ni bilo jasno, ali bo živel ali umrl.

Toda bolj kot se časovno odmikamo od dne nastanka Zdravljice pred približno 163 leti, bolj raste njena veličina kot ene največjih, najpomembnejših pesmi v vsej zgodovini človeštva! Zato je Zdravljica eden od glavnih dokazov pravice slovenskega naroda na življenje.

Trditev, da je Zdravljica ena od najpomembnejših pesmi v vsej zgodovini vsega človeštva, je možno dokazati strogo znanstveno-komparativno.

Literarna znanost sprejema raziskavo *tematike* umetnin kot eno od svojih normalnih dimenzij. Jaz se ne bi imel pravice jeziti, če bi kdo *dokazal*, da je bila pred Prešernom napisana kakšna druga pesem, ki tako izrazito obravnava – v trenutku, ko je bila večina narodov sveta pod tujo oblastjo – da imajo vsi narodi pravico na enakopravno življenje ("žive naj vsi narodi"; vsi kot enakopravni sosedje: "le sosed bo mejak"); da imajo vsi narodi pravico na skrajni boj za svobodo ("zdrobijo spono, ki jih še teže") in da sta humanizem in demokracija ("dobri ljudje" iz ljudstva) edina možna osnova za osvoboditev in enakopravnost narodov. Začetek vsega pa je brezkraina narava ("spet trte so rodile"), ki je Bog. Prešernov panteizem je realen; je utemeljen v realni družbi in naravi.

Edini, ki je podobno veličastno povzdignil vse narode, je bil Herder, ki pa tega ni naredil v pesmi, ampak v filozofskih spisih, kjer je veličastnost narodov sicer lepo, toda z bolj ekstatično mističnim panteizmom utemeljil predvsem v Bogu: "Pohod Boga skozi narode."⁶

Objektivna literarna tematska in literarno sociološka raziskava bi še z nadaljnimi dokazi potrdila izjemnost Prešernove Zdravljice v svetovnem, vsečloveškem razmerju. V nasprotju z Prešernom je največji filozof tistega časa – Hegel – predvideval smrt nezgodovinskih narodov, kamor smo seveda spadali tudi mi Slovenci. Marx, ki je dal velike znanstvene prispevke, in Engels, ki je bil erudit, sta glede narodov v glavnem sekundirala Heglu in nista dala tu nobenega resničnega prispevka.

Prešeren je glede "preroštva" o usodi vsega človeštva, glede predikcij o tem, kaj se bo v človeštvu dogajalo v naslednjem stoletju in pol (1850 - 2000), daleč pred Marxom, ker je Prešeren jasno zagledal glavni problem vsega človeštva; in ne Marx.

Prešeren je – seveda povsem realno iz svoje in narodove potlačenosti – jasno

⁶J.G. Herder; Filozofija zgodovine in njen pomen za oblikovanje človeštva, Maribor 1995.

uvidel, da je glavni problem človeštva njegovega časa: *podrejenost velike večine narodov sveta tujcem*. Marx je sicer sijajno analiziral ožji problem - podrejenost delavcev kapitalu v industrijskih deželah, kar pa je bil le mali del človeštva, in ni dojel pomena vprašanja potlačenih narodov za bodočnost človeštva.

Tu pa je glavni prerok Prešeren z idejo humane svobode vseh narodov: le štiri leta po nastanku Zdravljice izbruhne "pomlad evropskih narodov" (1948); samo 75 let po Zdravljici (po prvi svetovni vojni) razpadejo štiri glavne evropske centralizirane države, ki so tlačile druge narode (cesarsko – kraljeva Avstroogrska, kajzerjeva Nemčija, carska Rusija in sultanska Turčija): skoraj natanko 100 let po Prešernu pa se, po drugi svetovni vojni, začne zadnje 50 letno *osvobajanje vseh narodov sveta*, tako da je danes v OZN že 192 suverenih držav zaradi političnega osvobajanja skoraj vseh narodov sveta, ki ga je prvi napovedal Prešeren. Povsem logičen predhodnik Zdravljice je Vodnik z "Ilirija vstan".

Ta svoja stališča sem iznesel pred kakšnimi 30 leti najprej v polemiki z Pirjevčevimi stališči⁷ in potem na simpoziju "Ustvarjalnost in človekov svet", ki je bil v celoti objavljen v časopisu Anthropos⁸ in na katerem sem polemiziral z Ruplovimi stališči.

Kot je razvidno iz Ruplovega referata ter Zadravčeve in moje diskusije z njim, sva midva *s strogo znanstveno metodo*, z navajanjem dejstev in njihovih zvez, znanstveno presegla Ruplove konstrukcije: da je slovenska literatura podrejena in delno celo kolonialna; da je bila obsedena od nacionalizma, ki da je bil nasploh "reakcionaren", na meji šovinizma; da je bila izraz problematike majhnih zaprtih družb.

Ker gre tu za vprašanje narodne identitete, navajam konec najine polemike z Ruplom dobesedno:

Vojan Rus

Gre za to, da je teza o "zgodovinskih narodih" računala s propadom "nezgodovinskih" narodov; 20. stoletje pa je že dokazalo prav nasprotno. To sem hotel reči.

Dimitrij Rupel

Dvajseto stoletje še ima nekaj let in bomo videli, kako bo.

Iz tega teksta je razvidno, da sem imel jaz že zdavnaj čvrsto prepričanje o osvobajanju vseh narodov; Rupel pa ni bil glede tega povsem gotov.

Zgodovina tu ni dala Ruplu za prav; meni je, ker so le 11 let po najinem "dvoboju" dobili svobodo vsi srednjeevropski in vzhodnoevropski narodi (tudi slovenski narod) in še kakšni drugi narodi; s tem je bila končana bitka

⁷Nadaljevanje naše poti, 1983, str. 160 in dalje.

⁸Anthropos, 1980, št. III.

za demontažo stalinizma, v kateri smo dali slovenski in jugoslovanski narodi največji prispevek v vsem svetu: eden od *strategov te bitke* sem bil jaz.⁹

::Maister, Masaryk in Slovenci

Včasih v Sloveniji neobveščeni ljudje sprašujejo glede Masarykovega odnosa do slovenske Primorske ob koncu prve svetovne vojne. Tako vprašanje je za nas v Društvu T.G. Masaryk povsem normalno, saj kot znanstveno društvo menimo, da lahko vsak razpravlja o katerikoli temi. Menim pa, da so nekateri očitki Masaryku neutemeljeni ali zaradi nezadostne znanstvene metode (npr. neupoštevanje realnega odnosa političnih sil) ali zaradi ožjih interesov.

Prvič, o Londonskem paktu podpisanem 26. aprila 1915, s katerim so velike sile prepustile Italiji slovensko Primorsko kot plačilo za vojno zavezništvo. Nekateri zastavljajo vprašanje, zakaj ni Masaryk to preprečil. Odgovor iščemo, kjer je najbolj realen: dejanski odnosi vojaških sil. V času podpisa tega pakta so centralne sile Nemčija in Avstroogrska silovito pritiskale na antantne sile, Nemci so npr. prodrli pred Pariz. Antanta je računala, da bo Italija z vstopom v vojno pritegnila znaten del vojaških sil Avstroogrske in Nemčije. Vojaške sile, s katerimi je razpolagal Masaryk v Rusiji so bile neznatne, veliko manjše od vojaških sil Italije (šele leto dni po Londonskem paktu, 17. aprila 1916, je bila osnovana prva češka brigada v Rusiji)¹⁰. Če bi torej Masaryk napravil celo najostrejši korak, se pravi zagrozil zahodnim zaveznikom, da bo prekinil sodelovanje z njimi, bi bilo to zaradi ogromno večjih vojaških sil Italije zagotovo popolnoma neuspešno, celo bizarno. Torej Masaryk zagotovo ni mogel ničesar narediti proti Londonskem paktu zaradi realnih odnosov sil; zanj ne nosi nobene odgovornosti.

Drugič, tu izpostavljam tezo, ki je nova v slovenskem družboslovju: Masaryk ima več zaslug za Slovenijo od vseh politikov tedanjega časa – več zaslug, kot npr. vsi tedanji slovenski, jugoslovanski in vsi zahodni politiki.

Da je Slovenija danes tako velika, kot je, ima v letih 1914 – 1918 največ zaslug Masaryk; če ne bi bilo tedaj intenzivne Masarykove mednarodne dejavnosti (v prvi svetovni vojni), bi bila danes Slovenija *morda le pol tako "velika", kot je sedaj in je sploh ne bi bilo kot države*. Ob koncu prve svetovne vojne je obstajala resna nevarnost, da bi med vsemi slovanskimi narodi samo Slovenci ostali popolnoma Dunaju podrejena provinca, in bi bili tako sedaj,

⁹Med dokazi te moje strateške vloge so članki napisani v začetku 50-ih let *Nekaj vsakdanjih resnic o umetnosti in Stalinov Diamat in filozofija v ZSSR* (v knjigi *Kultura, morala in politika*, 1969, str. 59-65 in 76-81) ter študiji *Pastorka svetovne filozofije*, *Anthropos*, 2005, št. 1/4 in *Slovensko demokratično gibanje 1964 – 1972*, *Anthropos* 2006, št. 1-2.

¹⁰T.G. Masaryk, *Svetovna revolucija*, Ljubljana 1936, str. 281.

zaradi nadaljevanja germanizacije v naslednjih 90 letih (se pravi v letih 1918 – 2007) številčno morda pol manjši in brez lastne države. O tem govori nazorno usoda Slovencev onstran Karavank v letih 1918-2007. Tako bi se “približevali” Lužiškimi Srbom.

Taka naša nevarnost je bila še na začetku leta 1918 povsem realna zaradi stika naslednjih dogodkov in teženj. Ker so se ob koncu prve svetovne vojne začele krepiti ideje o samoodločbi narodov in ker tedaj glavni zaveznici Francija in Anglija še nista objavili svojih vojnih ciljev, je to naredil predsednik ZDA Wilson v svojem mirovnem programu 14 točk, ki je bil objavljen na začetku januarja 1918. Toda za slovanske narode v monarhiji (Čehi, Poljaki, Slovaki, Slovenci, Hrvati, Srbi v Hrvaški) ta program ni bil ugoden, ker je v 10. točki predvideval samo “avtonomni razvoj narodov Avstroogrske”, ne pa njihove državne samostojnosti. Ta neugodna perspektiva za slovenske narode v monarhiji pa je bila še skrajno negativno potencirana glede Slovenije, ker sta se še v letu 1918 uradna ameriška in avstrijska politika strinjali, da samo Slovenci ne morejo dobiti nobene avtonomije.

Dokaze o tem navaja Uroš Lipušček v že omenjeni knjigi¹¹

Edini, ki ima zaslugo, da je Wilson zapustil svoje stališče o “avtonomnem razvoju narodov” v monarhiji in pristal na državno samostojnost teh narodov, je bil Masaryk. S tem je Masaryk dal (objektivno) odločilni zgodovinski prispevek za *državno identiteto* vseh slovanskih narodov monarhije; objektivno pa največji prispevek slovenskemu narodu, ker za njega po prvotnih stališčih ZDA ni bila predvidena niti avtonomija, ampak 1000 letna stara popolna podložnost. Ker je Wilson zaradi Masaryka in njegovih dokazov spremenil svoje stališče, ker je bilo to tudi v korist Slovenije, in ker je bil Wilson glavni arbiter na mirovni konferenci, je bil on drugi (za Masarykom) glede koristi slovenskega naroda; Wilson je imel dovolj duhovne moči, da je na osnovi Masarykovih dokazov zapustil prvotna stališča svojih ekspertov izražena v točki 10. mirovnega predloga.

Seveda je nujno precizirati, o kakšni koristi Slovencev gre: namesto skrajno neugodne rešitve v obliki nadaljevanja popolne podložnosti, smo Slovenci dobili zelo slabo; toda manj slabo možnost. Tragično je bilo razkosanje Slovencev po Versaillesu, ker sta le približno dve tretjini Slovencev (Kranjska, Štajerska) izdvojili od monarhije in se vključili v novo državo Srbov, Hrvatov in Slovencev, in ker je Italija dobila Primorsko.

Toda ta zelo slaba rešitev je le vsebovala neko soglasno upanje vseh političnih strank Slovenije, da bodo Slovenci preživeli in da bosta kdaj ti dve tretjini prispevali k svobodi Primorske in Koroške.

¹¹op. cit. str. 12, 68.

Masaryk v svoji knjigi Svetovna revolucija¹² natančno opisuje, kako je pri predsedniku Wilsonu dosegel spremembo omenjenih stališč. Ta sprememba Wilsonovih stališč ni nastala - kot menijo nekateri - šele na mirovni konferenci, ampak je postala javna in obvezujoča z Wilsonovim odgovorom na mirovno noto centralnih sil z dne 5. oktobra 1918. Nemčija je dobila odklonilni odgovor Wilsona 14. oktobra 1918 in Avstroogrška 18. oktobra 1918. V njem predsednik Wilson ugotavlja, da se ne more zadovoljiti zgolj z avtonomijo Čehov in južnoslovanskih narodov, kot v svojih 14 točkah, ampak bodo o tem odločali ti narodi sami;¹³ sedaj Slovenci nismo bili izdvojeni.

Sprememba Wilsonovih stališč na pobudo Masaryka in izražena v negativnem Wilsonovem odgovoru Avstroogrski 18. oktobra 1918 (med tem, ko so bili Amerikanci do tedaj za njeno ohranitev) je objektivno rešila 1000 letnega podložništva vsaj Kranjsko in Štajersko. In še posebej je rešila generala Maistra, ki je 12 dni po tem (1. novembra 1918) izvedel uspešno osvoboditev Maribora z okolico.

Nepričakovani udarec s spremenjenim Wilsonovim stališčem o možnosti državne odcepitve narodov od monarhije – kar je seveda pomenilo njen konec – je njene vladujoče kroge potisnilo v tako težko depresijo in strah, da niso takoj ostro vojaško reagirali na Maistrovo dejanje in da jim ni prišlo niti na misel, da bi vojaško pokorili tudi Kranjsko. Povsem drugače bi se zasukalo, če bi Wilson ostal pri svoji prvotni 10. točki, da se ohrani Avstroogrška, kar je spremenil šele Masaryk. Če bi Wilson ostal pri tej točki, bi bilo tedaj vse drugače: vsak slovenski upor za odcepitev – in seveda tudi Maistrov – bi bil mednarodno nelegalno dejanje in z avstrofilskimi simpatijami Wilsona in Amerikancev zelo opogumljeni dunajski krogi bi z lahkoto zatrli vsak tak upor na Štajerskem in Kranjskem, saj je sama Avstrija imela približno petkrat več prebivalcev, kot vsi Slovenci, in večkratno večjo gospodarsko moč.

Z obtoževanjem Masaryka in Wilsona se včasih poskuša prikriti, da je bila glavni krivec za slovenski polom po prvi svetovni vojni povsem neboljena slovenska politika, ki je daleč zaostajala za drugimi narodi monarhije, za Čehi in Poljaki, pa tudi Hrvati. Ne bom analiziral vse njene nesposobnosti, ampak samo tole. Očitno v taki veliki mednarodni krizi, kot je bilo leta 1918 razpadanje vseh štirih evropskih velikih centraliziranih držav (Avstroogrška, Rusija, Turčija in Nemčija), lahko svojo *nacionalno identiteto* in svojo mednarodno *subjektivnost* uveljavi samo narod, ki ima *lastno oboroženo silo*.

Slovenska politika je tedaj, ko je zaradi razpadanja avstroogrške armade imela veliko možnosti patriotične uporabe že formirane vojne sile, to možnost

¹²T.G, Masaryk, Svetovna revolucija, Ljubljana 1936, str. 304-313.

¹³T.G, Masaryk, Svetovna revolucija, Ljubljana 1936, str. 305-306.

povsem zapravila. Namesto, da bi usmerila že formirane vojaške oddelke na Koroško in Primorsko, je egoistično držala 8000 vojakov v Ljubljani, da so jo čuvali pred možno revolucijo; že obstoječe narodne straže je razpustila, namesto da bi jih okrepila in sposobni del poslala na Koroško in Primorsko; generalu Maistru je prepovedala zavzeti slovensko Koroško; uporni slovenski 2. gorski strelski polk se je že 28. ali 29. oktobra 1918 odpravil v polni formaciji od Piave proti Gorici; podobno se je 87. slovenski pehotni polk usmeril proti Celju in okrog 8. novembra prišel v Ljubljano, kjer so ga razpustili¹⁴!!!

Čehi in Poljaki so organizirali že v toku prve vojne svoje vojne enote, ki so učinkovito izražale *njihovo nacionalno identiteto* tudi pri zahodnih zaveznikih; nič od tega ni imela slovenska politika!

V Josipu Rusu, prvem predsedniku Osvobodilne fronte, ki je z ogorčenjem gledal v to polomijo leta 1918/19, je že tedaj zrasla ideja: *v veliki mednarodni krizi ustanoviti vseljudsko organizacijo za oborožen odpor*, ki ne bo obremenjena s slovenskimi strankarskim drobnjakarstvom.

Tako je velika evropska kriza leta 1918 razkrila vso nebogljenost tedanjih slovenskih političnih strank, nizko raven *uradne slovenske politične identitete*. Iz mučnega pogleda Josipa Rusa na to invalidnost je že tedaj (1918-19) zraslo njegovo globoko, silovito dejavno prepričanje o *vseljudskem nadstrankarskem političnem gibanju oboroženega odpora* – kot ga je samo 22 let kasneje skupaj z Borisom Kidričem uresničil v Osvobodilni fronti slovenskega naroda.

::Slovenski antifašizem – ponos Slovenije

Največja šibkost vseh sodobnih slovenskih ideoloških inštitucij je *zatrtje*¹⁵ *zgodovinske resnice*, da je slovenski antifašizem uporno rasel *iz najglobljih korenin slovenskega naroda*; iz njegove bridke zavesti, da je z razkosanostjo v Versaillesu tudi po letu 1919 skrajno eksistencialno ogrožen, in še zlasti, ko sta rane razkosanosti še poglobila fašistično zatiranje Primorske in preteča agresivna grožnja Hitlerjevega vzpona na oblast leta 1933.

V slovenskih ideoloških inštitucijah pa je sedaj prevladala groteskna teza, da je slovenski antifašizem (šele po 22. juniju 1941) nastal kot čisti eksport stalinistične kominterne.

Del teze pravi, da naj bi bila komunistična partija edina “avantgarda” slovenskega antifašizma, ki naj bi obliko OF dobila šele po napadu Hitlerja

¹⁴Slovenska novejša zgodovina 1., Ljubljana 2005, str.140.

¹⁵Pod “ideološkimi inštitucijami” ne zajemam tu (in niti kasneje) niti celote družboslovja niti medijev, ampak samo zelo ozke kroge v njih, ki, ob podpori ozkih krogov politike, pačijo zgodovino: med tem, ko je celota družboslovja in medijev normalna.

na Sovjetsko zvezo ali celo šele jeseni 1941. Res so bili komunisti bistven del “prednjega odreda” slovenskega antifašizma, toda samo *del*.

V desetletju pred OF (1930-1941) predstavljata vsaj dve tretjini že tedaj močnega slovenskega antifašizma (ti dve tretjini povsem prezre “zelo strokovno” družboslovje) zlasti dve struji: primorski Zbor svečenikov Sv. Pavla in (po letu 1935) slovenski Sokol pod vplivom ljubljanske župe in zlasti njenega podstaroste Josipa Rusa.

Že zdaj sta v slovenskem uradnem zgodovinskem spominu – kot *važnem* delu *slovenske identitete* – ti dve tretjini po “zaslugi” ideologije povsem odsotni; v popolnem nasprotju z *znanstveno preverljivimi dejstvi*. Zbor svečenikov Sv. Pavla je skoraj neznan: po svoji antifašistični odločnosti in rezultatih pa je že od zgodnjih tridesetih let *izrazit del slovenske antifašistične avantgarde*. Mi, ki smo po aprilu 1941 zdržali večdnevna fašistična mučenja, več letne fašistične zapore in ki smo se bojevali na najtežjih partizanskih bojiščih, smo prepričani, da so bili primorski katoliški duhovniki prav tako pristna osvobodilna avantgarda, kot mi. Prisega teh duhovnikov ob grobu škofa Sedeja, da so v boju za svoj materni jezik pripravljeni tvegati tudi življenje (bojevati se “usque ad mortem”), bi bila lahko tudi prisega nas osamljenih partizanov v zasneženi Ziljski dolini. Z dejanji so ti plemeniti duhovniki izpričali svojo zvestobo zatiranemu narodu; od 52 pri prisegi navzočih je bilo pred 1941 letom od fašistov interniranih 17.¹⁶

Vse priznanje kot antifašistična avantgarda je v Sloveniji že zaslužno dobil TIGR; ne pa ti primorski duhovniki, vitezi evangelija. Vendar so oboji ne samo slovenska, ampak tudi *svetovna in evropska antifašistična avantgarda*, saj so se v vsem svetu Tigrovcu prvi fašizmu uprli z oboroženo silo; primorski duhovniki pa so prvi (med vsemi duhovniki sveta) z pogumnim in premišljenim antifašističnim organiziranjem primorskega ljudstva ohranili njegovo visoko moralo, ki se je zlila po letu 1941 z Osvobodilno fronto slovenskega naroda.

Ta vzvišeni pogum Primorcev v soočanju s fašizmom je dal tako močno duhovno vzpodbudo vsej ostali Sloveniji že zdavnaj pred letom 1941, da je bila v tem letu takoj Slovenija množično pripravljena na oboroženi odpor OF. Slovenske ideološke inštitucije so povsem slepe za to zgodovinsko dinamiko (enako pri Sokolu) *izvirnega in v svetovnih razmerah posebnega slovenskega antifašizma kot povsem nove duhovno – politične identitete tega naroda*, ki je že pred letom 1941 visoko prerasla slovensko drobnjakarsko strankarsko politično identiteto!!!

Slovenske ideološke inštitucije niso sposobne vsebinsko, znanstveno – kompa-

¹⁶Slovenska novejša zgodovina, I., Ljubljana, 2005, str. 543

rativno razložiti enega od najbolj dramatičnih in najbolj zgodovinsko preroških nauk: škof Mahnič, ki je bil prej več desetletij glavni pobudnik slovenskega katoliškega monolitizma, je po letu 1920 prišel v oster spopad z italijanskimi nacionalisti, ki so ga celo konfinirali, in je leto po tem umrl. "Mahnič je bil mučenik", mi je dejal dr. Anton Trstenjak in jaz sem se strinjal.

Mahnič mučenik je bil napoved vedrega, evangelijskega junaštva primorske duhovščine pod fašizmom in dokaz, da je v slovenskih katoliških duhovnikih veliko več humanega potenciala, kot se ga je moglo izraziti za časa monolitne usmeritve cerkve. To mi je zelo jasno razodel (z drugimi besedami) oče Josip Rus¹⁷ (ki ga nekateri še vedno ali zmedeno ali pa zlonamerno razglašajo za "sovražnika vere") v Višnji gori okrog leta 1933, ko sem bil star kakšnih 9 let; to je bilo samo osem let pred nastankom OF, ki torej ni bila "protivrska organizacija".

Znotraj Dravske banovine (Kranjske in Štajerske) je po letu 1935 najmočnejše generirala antifašistični duh organizacija Sokol, ki je dobila novo vodstvo in vpliv na vse slovensko sokolstvo (razen žup Kranj in Celje), kar je izražala tudi podpora vseh drugih žup glasilu Sokol.

To je bila organizacija, ki je med vsemi skupinami OF imela daleč največ članov. Zato je novi, odločni antifašistični duh vodstva te organizacije preko nje iz Ljubljane prodiral v vse slovenske kraje že zdavnaj pred ustanovitvijo OF. Sokol je organiziral najbolj množične antifašistične "obrambne zборе" (npr.: v Ljubljani z 7000 udeleženci), ki so močno odjeknili po vsej Sloveniji, saj so imeli očiten protifašistični pomen.

Nekateri "zgodovinarji športa" poskušajo olepšati obrat Koroščeve politike od avtonomizma k centralizmu in unitarizmu po letu 1935 (iz povsem prozaičnih razlogov: sladkost oblasti v objemu JRZ Milana Stojadinovića) tako, da Sokolu tudi po letu 1935 pripisujejo unitarizem in centralizem; kar je debela neresnica.

Josip Rus, ki je po letu 1935 postal vpliven v slovenskem Sokolu, je bil vedno proti temu, da bi Sokol izvojeval veljavo na osnovi obstoječega državnega zakona, ampak samo z intenzivnim vzgojnim delom. Zato je kot sodnik v Višnji gori oprostil duhovnika, ki je v nasprotju s zakonom kritiziral Sokola.

Zaradi tega sta bila prijatelja s stiškim opatom Kastelicem že pred 1935 in že tedaj so ga vabili na sestanke krščanski socialisti (Brecelj mlajši).

¹⁷Josip Rus se je brez predsodkov veselil vseh plemenitih katoliških ljudi, večine svojih katoliških profesorjev iz Kranja, dekana Berlica iz Bohinja, dekana Vestra iz Grahovega; *med vsemi ljudmi* pa je *etično* najbolj cenil tudi v slovenskem katolištvu zelo spoštovanega dr. Janeza Gnidovca, o katerem pravi v svojih spominih: "Dr. Janez Gnidovec, je veljal za napol svetega človeka, vendar je bil od vseh teh še najbolj simpatičen in najmanj zagrizen. Gnidovec nam je predaval latinščino. Bil je izredno dobrotljiv človek, hkrati pa zavzet za pouk. Nikoli nam ni grozil, nikoli ni izsiljeval, vendar nas je kljub temu veliko naučil." (Zapiski iz življenja Josipa Rusa, 1992, str. 26).

Po letu 1935 sta bila slovenski Sokol in Josip Rus *v večjem spopadu z beograjskim centralizmom*, kot katera koli (liberalna, katoliška ali socialdemokratska) skupina v Sloveniji, ker je vodstvo Sokola najostreje obsojalo *kapitulantsko politiko* centralizma. Josip Rus je storil korak, ki si ga ni upal noben slovenski liberalni, katoliški ali socialdemokratski politik ali javni delavec: odklonil je dvakrat prisego kralju Petru, ki je bil uradni starešina Sokolu. Zato je knez Pavle, prvi kraljev namestnik, zahteval, da Rusa vržejo iz službe¹⁸.

Do iste ocene o nevarnem kapitulantstvu beograjskih centralistov pred Hitlerjem in Mussolinijem, kot Rus, je prišla tudi angleška konzervativna politika, ki je Stojadinovića in Pavla že pred napadom Nemčije deportirala iz Jugoslavije v daljne kraje sveta. Sokoli in Angleži so torej bili že pred aprilom 1941 na isti antifašistični fronti. Dejstvo, da sta Josip Rus in Sokol ostro obsojala vse politike, ki so nosili duh kapitulantstva pred fašizmom ne glede, ali so bili pripadniki pravoslavne vere (Knez Pavle, Stojadinović, Paunković) ali katoliške vere, dokazuje, ta obsodba ni bila protikatoliška, ampak protikapitulantska.

Tudi odnos med centralnimi in slovenskimi organi Sokola po letu 1935 dokazuje, da je bila sedaj slovensko sokolstvo v močnejšem spopadu z centralizmom, kot katera koli druga legalna (liberalna, klerikalna, socialdemokratska) organizacija v Sloveniji. Samo slovenski Sokol je doživljal, da so mu iz Beograda stalno diktatorsko razpuščali organe. Zvezna uprava Sokola je leta 1938 razpustila upravo in načelništvo ljubljanske župe, ker se Sokoli niso hoteli udeležiti proslave v Mariboru, potem je Beograd razveljavil izvoljeno listo *naprednih Sokolov* 5. marca 1939.¹⁹

Ker niso bila vodstva bodočih temeljnih skupin OF (krščanski socialisti, Sokol, komunisti in kulturni delavci) samo antifašistična, ampak že dolgo pred letom 1941 tudi proticentralistična, je že zdavnaj pred 1941 dozorela pripravljenost, da bodo ta vodstva nastopala v korist Slovenije v OF povsem samostojno in ne glede na Beograd.

Najpomembnejši dogodek v vsej zgodovini slovenskega naroda in v vseh 1400 letih, odkar so naši predniki prišli v te kraje, je *ustanovitev Osvobodilne fronte slovenskega naroda 26. aprila 1941*, na kateri je bil sprejet *sklep o ustanovitvi vsenarodne organizacije za oboroženi odbor proti nacifašističnim okupatorjem*.

S tem nastankom se je začela odločilno spreminjati 1400 letna slovenska etnija in identiteta *slovenskega* ljudstva in naroda. Iz položaja mednarodnega objekta se je slovenska etnija, ki je bila 1100 let podrejena tuji oblasti, socialno – ekonomsko zaostala ter dualno polkolonialno razklana, spremenila:

¹⁸Zapiski iz življenja Josipa Rusa, Ljubljana, 1992, str. 123.

¹⁹Zapiski iz življenja Josipa Rusa, Ljubljana, 1992, str. 116-125.

v najbolj učinkovit subjekt v vsej okupirani Evropi, subjekt najuspešnejšega boja proti fašizmu v vsej okupirani Evropi in v letih 1941-1971: v vsestransko moderno razviti slovenski narod z lastno državo, ki je odločal od tedaj do danes samostojno, suvereno.

Dokaze o tej največji spremembi slovenske identitete v vseh 1400 letih sem zgoščeno navedel (in jih bom še) v prejšnjih delih te študije. Obširno in sistematično pa sem te *dokaze* navedel v študiji Pot slovenskega Sokolstva se je končala slavno (Josip Rus)²⁰ in v rokopisu knjige Slovensko demokratično gibanje 1964-72 (izvleček iz te študije je bil objavljen v Anthroposu 2006, št. 1-2).

Največja napaka v sedanjih ideoloških inštitucijah je zatrtje zgodovinske resnice o ustanovnem sestanku OF (z odločitvijo o oboroženem odporu naci-fašistom), ker se s tem zanika, da se je takrat slovenski narod s svojo kvaliteto povzpел na najvišje ravni evropske in svetovne zgodovine.

Z bedasto in groteskno trditvijo, da je ustanovitev OF uresničitev stalinistične Kominterne, delajo slovenskemu narodu največjo krivico, ker ga iz resničnega najvišjega vzpona med vrhove svetovnega napredka strmoglavljajo v lažno vlogo hlapca stalinizma.

Navidez "strokovni" ideologi pri tem kršijo evidentna metodološka načela, ki se jih držim tudi v tej analizi slovenske identitete: preučevanje konkretne zgodovinske celote in natančno preučevanje dejstev. Samo dve ilustraciji k tem. Res je, da se pri nas ob nazivu OF pojavlja leta 1941 tudi izraz "protiimperialistična fronta", s katerim so stalinisti izenačevali oboje: pristaše in nasprotnike fašistične "osi". V tem smislu so izraz "protiimperializem" porabljali nekateri komunisti v okupiranih zahodno evropskih državah, ker so pred 22. junijem 1941 kolaborirali (po stalinsko) z nacisti. Pri OF pa ima "protiimperializem" *povsem nasprotno* vsebino zaradi takojšnjega sklepa OF o oboroženem odporu nacifašistom še v času sodelovanja Stalin – Hitler. To potrди tudi vestno preučevanje takratnih dokumentov, v katerih pisci točno ločijo med "konkretnim imperializmom", ki nas neposredno ogroža, in "propagando" zahodnih imperialistov²¹, ki jo je OF povsem upravičeno odklanjala, v kolikor je z parolo "čakanja" preprečevala vsenarodni (oboroženi) odpor in v kolikor še ni zagotavljala samoodločbe Primorcev.

Ker sem v navedenih študijah že *dokazal*, da je Josip Rus, kot eden od dveh glavnih ustanoviteljev OF, dosledno trdil, da je bil od ustanovitve uporabljen naziv OF, navajam tu še *dokaze*, da je ta izraz uporabljal vse od začetka še en glavni ustanovitelj OF – Boris Kidrič: dokument št. 6 ("naši najhujši sovražniki

²⁰Sokol: včeraj, danes, jutri. Ljubljana, 2005, str. 68–92, 105-149.

²¹Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 1, str. 42.

so nemški in italijanski imperialistični mogotci”; “kujte močno osvobodilno fronto vsega slovenskega naroda”);²²; dokument št. 76, v članku, objavljenem sredi novembra 1941, pravi Kidrič: “Pol leta Osvobodilne fronte”, “Minilo je dobrih šest mesecev, kar smo položili temelje Osvobodilni fronti slovenskega naroda”;²³ “27. aprila 1941 je bil *ustanovni sestanek* Osvobodilne fronte slovenskega naroda”.²⁴

OF je bila *veliko izvirno delo vsega slovenskega naroda* in njegove nove identitete tudi zato, ker so se že zdavnaj pred letom 1941 napredni Sokoli in krščanski socialisti kvalitetno izoblikovali povsem sami, brez vsake “pomoči” partije, in so tako *kvalitetno prerasli oba glavna tradicionalna politična tabora: liberalnega in klerikalnega*.

Osvobodilna fronta je *izjemen* fenomen v svetovni zgodovini, ker se še ni zgodilo, da bi se mali narod kar dvakrat v sedmih letih (1941-1948) uspešno spopadel s tremi vojaško najmočnejšimi državami na svetu v času, ko so bile te tri države *na višku svoje moči*, ko še niso razpadle: leta 1941 z Hitlerjevo Nemčijo in Mussolinijevo Italijo; v letu 1948 s Stalinom. *Za to vrhunsko mednarodno izražanje slovenske identitete je zaslužna OF*, ker je uspela koncentrirati vse pozitivne slovenske moči.

Iskreno cenim Maistra: ker pa ni imel za sabo take vse ljudske organizacije, kot je bila OF, in ker je bil odrinjen od tedanje slovenske politike, bi se njegovo veliko dejanje gotovo zrušilo, če se ne bi zgodilo ob popolnem razpadanju Avstroogrške in vsega evropskega centralizma.

Politiki in ideologi LDS so nas, osvoboditelje in graditelje, že leta 1995 ob “proslavi osvoboditve” na velikem trgu pred skupščino, dokončno vrgli iz uradnega slovenskega spomina in institucij: ker “vzvišeni” govorniki niso niti omenili osvobodilnega boja niti OF; ker je bilo tedaj na trgu veliko prostora za debelorite konje, toda niti za eno partizansko pesem, in ker se niti en “levi” politik ni opravičil vse do danes. Dostojanstveno je protestiral edino dr. Rastko Močnik²⁵. Vendar nikoli ni bil osamljen, saj je *slovenski narod pametnejši od svojih politikov*: dosledno na Trenjih ali v anonimnih anketah (pozitivno ocenjuje) čase, ko je bilo veliko socialne pravičnosti, socialne mobilnosti (številni reveži so postajali srednji ali celo višji sloj), varnosti in miru ter spoštovanja nas na mejah, in seveda čase, ko je mali narod dvakrat junaško naskočil “razredno nebo”.

²²Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 1, str. 29.

²³Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 1, str. 172.

²⁴Boris Kidrič, Izbrano delo, 1972, str. 100.

²⁵Dr. Rastko Močnik, Koliko fašizma, Extravagantia II, Ljubljana 1995, str. 101-105.

::SLOVENSKA SPRAVA

Sicer je bilo že v prejšnjih delih dosti dokazov, kako izpahnjeno je označevati čase od 1941 do 1990 kot eno samo črno zlo, in šele leto 1990 kot “popolno prekinitev” z zlom. To bom dokazal tudi ob vprašanju slovenske sprave.

Glavni koraki slovenske sprave so bili narejeni že v 60-ih letih; en njihov del je še en dokaz modrosti slovenskih ljudi, ki puščajo ideologe in politike daleč za seboj. Velik del *napredne slovenske duhovno socialne identitete* gradijo široki srednji in nižji sloji, ne oziraje se na politike in ideologe, ki nakladajo, da ne moremo živeti skupaj.

In vendar imajo pri spravi temeljno zaslugo neke inštitucije, ki pa niso slovenske politične stranke.

Tu mislim na *glavni in trajni temelj naše sprave v Beograjskem protokolu med Vatikanom in SFRJ, podpisanem pred daljnimi 40 leti*. Kot vsak resen meddržavni dogovor še posebej Beograjski protokol pomeni medsebojno implicitno priznanje, da si pogodbeni stranki priznavata neke sprejemljive vrednote.

In res ta protokol ni bil nobena diplomatska zvijača, ampak dokaz, da sta katolištvo in demokratični socializem napravila takrat *oba pomembna družbeno vrednostni napredek*.

Ko sta po 2. svetovni vojni katolicizem in socializem začela preraščati svoje hierarhično – monopolne anahronizme, so bili demokratično usmerjeni slovenski antifašisti (kot zelo aktivni dejavnik druge Jugoslavije) med prvimi uspešnimi graditelji sprave med katolicizmom in demokratičnim socializmom. Najvažnejši del te sprave je bil uresničen že z Beograjskim protokolom v 60. letih, ki je imel trdne in trajne temelje, ker sta se prenovljena Cerkev in prenovljeni socializem strinjala v bistvenem: oba sta odločna zastopala pot svetovnega miru, socialne pravičnosti in svobode vseh narodov. Med vsemi “socialističnimi deželami” je Vatikan sklenil tak sporazum najprej z nami in samo z nami; se pravi, da smo slovenski antifašisti (skupaj z drugimi demokratičnimi antifašisti Jugoslavije) prišli glede sprave *že v šestdesetih letih* najdlje v vsem širnem “socialističnem svetu”, da smo tudi glede sprave bili že tedaj na visoki mednarodni ravni.

Kmalu po tem je lep simbolni spravni prispevek dal ljubljanski nadškof Pogačnik, ki je javno odpustil napake druge strani in se opravičil za napake svoje strani. Poleg osebne zasluge nadškofa Pogačnika je ta njegov napredni korak omogočil tudi ves tisti napredni razvoj po letu 1941, ki sem ga že prikazal: slovenski osvobodilni boj z udeležbo naprednih katoličanov, prenovno katolištva in prenovno socializma.

Za vso slovensko zgodovino je bila najvažnejša tista najbolj prenovitvena sprava, ki jo je uresničeval antistalinistični prenovitveni socializem v letih

1950-1971 z zelo uspešnim razvojem gospodarstva, socialne države, s sestavinami samoupravne demokracije in z izjemno vlogo socialistične Jugoslavije v graditvi svetovnega miru. V tej najbolj vsestranski preobrazbi in prenovi slovenskega naroda v vsej njegovi zgodovini je intenzivno sodelovala ter se najtesneje povezala *velika večina nekomunistov in komunistov*, ki so tedaj skupaj zgradili *moderen, zrel, samozavesten in human slovenski narod*.

Nadaljnji pomembni korak slovenske sprave je bilo delovanje Odbora za obrambo človekovih pravic pod vodstvom Igorja Bavčarja, ki je združil v odporu velikosrbski agresivnosti *ves slovenski narod* in dokazal, da so padli vsi stari predsodki in pregrade.

Upam, da sem doslej navedel dovolj neovrgljivih dokazov, da je bil uresničen daleč *največji del* slovenske sprave že pred letom 1990, še v času Socialistične Republike Slovenije (še malo šale: sam in moja najožja družina od vse te sprave nismo imeli nobene koristi, o njej pišem le kot objektiven znanstvenik).

Seveda pa so bili koristni tudi kasnejši prispevki k spravi: svečanost v Rogu, plebiscit in še zlasti enotni slovenski oboroženi odpor velikosrbskemu vojnemu napadu v letu 1991.

Tipičen primer, kako se je slovenska sprava tkala, povsem drugače kot prestižni boji političnih strank – v atomarnem *vsakodnevnem življenju*: v med družinskih odnosih, med sosedi in v profesijah – so razne vezi moje družine. One dokazujejo, da se sprava v Sloveniji spleta precej drugače, kot kažejo videzi.

Ker sva moj oče Josip Rus in jaz partizana od leta 1941 in ker sva javno pogosto izražala prepričanje o zgodovinski pozitivnosti OF, so skoraj gotovo številni menili, da nimava s spravo nič opraviti. Resnica je drugačna, ker je *logika normalnega življenja* različna od "logike" slovenskih ideologov. V normalno presojo je sodila ocena, da so bili v najštevilnejših primerih na nasprotnih straneh v letih 1941-45 normalni slovenski ljudje, ki se tam nika-kor ne bi znašli, če ne bi v naši vasi, trge in mesteca nacifašizem butnil kot neznanski, nevideni orkan. Iz tega je izviral sklep, da je po dvajsetih letih treba začeti živeti normalno, sodelovati z onimi "z druge strani", ki sprejemajo normalnost v graditvi sedanjega in prihodnjega življenja; pri tem se oče in jaz nisva odrekala OF, enako sva bila vanjo prepričana.

Da se oceni najino dožemanje kot dovolj široko, je nujno vedeti, da sva bila oče in jaz predmet treh neizzvanih težkih dejanj domobrancev, ki so bila v nasprotju z mednarodnim vojnim pravom: oče je bil kot nevojaška oseba napaden s svojo skupino v vasi Bakerc med spanjem, prevzel je poveljevanje nad skupino in tudi rešil Kocbeka;²⁶ jaz sem doživel težka nezakonita dejanja nad

²⁶Edvard Kocbek, *Tovarišija II*, Ljubljana 1972, str. 488, 489.

deli mojih bataljonov v Ziljski dolini in pri mostu čez Dravo pri Borovljah. Oče mi je spontano dejal, ko je izvedel za tragično usodo domobrancev: "Zakaj njihovi voditelji niso dejali takoj po prihodu v Avstrijo svojim: razkropite se takoj na vse strani sveta?" Logično in dobronamerno vprašanje; brez sledu maščevalnosti.

Moja pokojna soproga Sofija je več desetletij imela najboljše prijateljice v treh preprostih, toda plemenitih katoliških ženah: dve sta imeli sorodnike med domobranci. Tudi jaz sem se s tema ženama dobro razumel; zlasti, ko so se s Sofijo smejale: "Me smo spravo že zdavnaj končale."

Moj sin je z mladinsko delovno brigado okrog leta 1979 opravljal zahtevno fizično delo pri graditvi vodovoda v Suhi krajini. Tamkajšnja ženica jih je prijazno pogostila s kavo. Tudi jaz sem vedel, da je ta stvar prava in normalna.

Bivši domobranec, ki je imel v 60-ih letih višjo znanstveno funkcijo, kot jaz, je prišel v spor s politiko. Toda članke sem mu objavljal v Anthroposu še naprej, čeprav mi niso prav nič koristili (kot sem objavljal tudi članke Trstenjaku, Hribarju in Žižku).

Imel sem zelo dolg zanimiv pogovor z nadškofom Šuštarjem, ki sem ga doživel kot iskreno prijaznega človeka, in dobil njegovo odločno podporo za mednarodni simpozij časopisa Anthroposa; le-ta se je v letu 1993 z udeležbo številnih teologov in laikov plodno soočil z težkimi mednacionalnimi spopadi v bivši Jugoslaviji.

Tudi v političnih strankah se dogodi kdaj kaj pozitivnega. Med politiki uradne levice je najbolj utemeljena in prepričljiva stališča o zgodovinski resnici OF izražal Jelko Kacin.

Za našo spravo in za obrambo zgodovinske resnice v korist Slovencev je pomembna večkrat ponovljena izjava predsednika vlade Janeza Janše, da so težke spopade v naše prostore vnesli tujci.

Kot vse kaže, je to pozitivno spoznanje izraslo iz pozitivne domače izkušnje: "Mož mamine sestre je bil med vojno partizan... Otroci nikoli nismo opazili znakov, ki bi kazali, da bi bili lahko očetje med vojno na nasprotnih straneh... od začetka prav "spravno" okolje v našem sorodstvu, po katerem ne bi nikoli mogli soditi, da je bila vmes kaka državljanska vojna."²⁷

Na vprašanje novinarja je dr. Andrej Bajuk dejal, da spoštuje vsakega iskrenega partizana. Lepo povedano; v korist sprave.

²⁷Janez Janša, Okopi, Ljubljana 1994, str. 37.

::LEGITIMNOST SEDANJE SLOVENSKE POLITIKE?

Prav vsi ideologi vseh slovenskih političnih strank so pozabili, da so še pred 16 ali 17 leti glasno utemeljevali svoje pretenzije na udeležbo v novi, parlamentarni demokraciji s svojim *zelo poudarjenim pozitivnim odnosom do velikega demokratičnega gibanja 1964 – 72*, ki ga je podprla velika večina Slovencev (“Kavčičev liberalizem”; “akcija 25 poslancev”).

Tedanje *legitimiranje* (v letih 1982 – 90) graditeljev sedanje parlamentarne demokracije je *v gibanju 1964-72* je bilo povsem utemeljeno: ker je bilo gibanje 1964-72 prvi glasnik demokracije v povsem moderni Sloveniji nastali v 60-ih letih; ker je to gibanje uresničevalo zahodno evropske demokratične vrednote, kot sta delitev oblasti (neodvisnosti tedanje skupščine in vlade od partije) in politični pluralizem; in ker je bilo leta 1990 gibanje 1964-72 še *v zelo živem pozitivnem spominu večine Slovencev*. Zato leta 1990 tega gibanja niso upali napadati niti tisti kandidati za oblast, ki jim gibanje 1964-72 ni bilo po volji.

Naj spregovorijo spet *dejstva, dokazi*.

Takrat, v 1989 letu nista “akcije 25 poslancev” (in s tem posredno demokratičnega gibanja 1964-72) pozitivno ocenila samo skupščina²⁸ in predsedstvo SZDL, ampak je to odmevalo široko od leta 1982 v glasovih *vseh*, ki so po odhodu Tita in Kardelja želeli *demokratično legitimacijo* za bodoči demokratični prehod. Bavčar in Janša sta objavila spomine Staneta Kavčiča. Jambrek je objavil obširen intervju s Tonetom Remcem²⁹, o tej “akciji” je tudi Matičič pisal v Časopisu za kritiko znanosti³⁰. V tem časopisu so se hoteli demokratično *legitimirati funkcionarji mladinske organizacije predvideni za bodoče naslednike partijske oblasti*. Malo kasneje je o gibanju in akciji pisal pozitivno Zdenko Roter v Naših razgledih; Božo Repe je o Kavčičevem “liberalizmu” 60-ih let napisal disertacijo, objavljeno v Borcu; to je nakazovalo, da se tudi *novo partijsko vodstvo želi legitimirati z pozitivnim odnosom do demokratičnega gibanja 1964-72*. V Delu je bila leta 1989 objavljena okrogla miza, na kateri so sodelovali Mojca Drčar - Murko, Zdenko Roter, ekonomist Kržičnik in drugi.

Še v letu 1996 je *novo partijsko vodstvo javno priznavalo zgodovinski pomen “akcije 25 poslancev” in tedanjega gibanja*, ker je pristalo na javno, uradno proslavo v skupščini ob 25. obletnici akcije, ki je bila tudi dostojno prikazana v dnevnem tisku.

²⁸Grozdan Šinigoj, Cene Matičič 1920-2007, Delo, 3.3.2007, str. 5.

²⁹Peter Jambrek, Intervju s Tonetom Remcem o Akciji 25 poslancev, Časopis za kritiko znanosti, 1987, str. 101/102, str. 40.

³⁰Mag. Cene Matičič, Akcija 25 poslancev, ČKZ, št. 121/122/123, str. 189.

Po letu 1996 je sledil *negativen obrat*. Od tedaj je “akcija 25 poslancev” tudi v “svobodnih medijih” *potisnjena v globoko temo*; sistematično preprečujejo, da bi bila objavljena moja študija o gibanju 1964-72 (čeprav je dobila odlične ocene mag. Ceneta Matičiča in dr. Avgusta Majeriča): začela so se celo pojavljati “avtoritativna” *blatenja*.

Ko sedanja politika povsem pozablja na demokratično gibanje 1964-72 (v stilu: “vse pred letom 1990 je bilo zlo, ni bilo nikoli nobene demokracije”), se sama odreka delu svoje *v zgodovini utemeljene legitimitete*: svojega *lastnega* zgodovinskega spomina in bistva.

Vendar to pozabljanje ne more več spremeniti zgodovinskih dejstev: sedanja demokratična identiteta Slovenije je *delna kontinuiteta* z demokratično identiteto v 60-ih letih, čeprav je med njimi seveda tudi razlika.

Vsi glavni nosilci demokratične slovenske identitete v letih 1964-72 so bili iz *antifašistične populacije*: Ivan Kreft, mag. Cene Matičič, dr. Vojan Rus, Stane Kavčič, dr. Zdenko Roter, dr. Mojca Drčar – Murko, Tone Remc in Jaša Zlobec.

Sedanjo slovensko demokracijo so torej gradile tudi mnoge pretekle generacije: taborska, deklaracijska, osvobodilna in demokratično gibanje 1964-72.

Leto 1990 nikakor ni prvo slovensko demokratično leto; ni leto “absolutnega preloma”, pred katerim bi v Sloveniji vedno popolnoma vladala tema absolutne diktature.

::Neposredni pohod k slovenski državni neodvisnosti 1982-1995

Čeprav je za preciziranje sedanje slovenske identitete ta analiza pomembna, Slovenci od pristojnih še vedno nimamo niti približne analize, kako je potekalo *naše soočanje z jugocentralizmom* po drugi svetovni vojni.

Tu bom podal o tem prvo znanstveno utemeljeno hipotezo, ki pa se (tu) nanaša samo na našo *državno – pravno samostojnost*, ne pa na druge aspekte *strategije* sodobne slovenske samostojnosti.

Slovensko soočenje s centralizmom je imelo dve glavni fazi:

A.) *Prva faza od leta 1960 do 1974*. Ta faza se je končala z zmago nad centralizmom in je neposredno vgrajena v sedanjo slovensko državno samostojnost preko ustav iz leta 1974 (z poudarjenimi nacionalnimi suverenostmi in konfederalnostjo: pravica veta, republiška obramba). *Ta poudarjena republiška suverenost* je zelo *pomagala slovenskemu polnemu državnemu osamosvajanju po letu 1990*, ker je na njej Badinterjeva komisija utemeljila ugotovitev o razpadu druge Jugoslavije. Osebnostno ima v tej fazi največji delež Kardelj; velik delež pa tudi slovensko demokratično gibanje 194-72.

B.) *Druga faza traja od leta 1982 do 1995*. V prvem delu je določena z

kontinuelno ofenzivo centralizma in unitarizma. Nacionalistični unitarizem je po smrti Kardelja in Tita prišel do sklepa, da je sedaj prilika, da se spremeni odnos sil v drugi Jugoslaviji v korist centralizma. Zato v tej fazi prve bitke s centralizmom določajo njegove *delne* ofenzive in *slovenske protiofenzive* (“predmetna jedra”, “zvezni ustavni amandmaji” in “partijski hegemonizem”). Glavne podfaze so zato:

1. Soočanje z “predmetnimi jedri”.
2. Soočanje z zveznimi ustavnimi amandmaji.
3. Soočanje z “jogurt revolucijo”.
4. Soočanje z partijskim hegemonizmom.
5. Aktivno, popolno slovensko državno osamosvajanje v letih 1990 – 95.

Seveda sta tu *daleč najvažnejši* podfazi 4 in 5, vendar so pomembne tudi podfaze 1-3, ker gre za novo, osemletno *neprekinjeno* (1982-1990) ofenzivo centralizma. V njej je najprej poskušal z *delnimi* pritiski 1-3. *Uspešni slovenski odgovori* v podfazah 1-3 pa so dosti pred letom 1990 krepili slovensko samozavest; tudi za prihajajoči glavni podfazi 4 in 5.

V naslednjem ni mogoče podati izčrpnega in sistematičnega prikaza podfaz 1-5, ampak le neznana dejstva, pomembna za razjasnitev največjih nejasnosti glede polnega osamosvajanja Slovenije leta 1990, kot sta trditvi: da naj bi bilo leto 1990 popolna politična in družbena prekinitev z vso politiko pred 1990; da naj bi slovenska levica nasprotovala osamosvojitvi.

Ad 1) Prvi javni napad na “predmetna jedra” z *unitaristično tendenco*, ki so prva naznačevala, da *po smrti Tita centralizem* prehaja v *ofenzivo*, sem na množičnem sestanku Zveze komunistov na filozofski fakulteti novembra 1982 izvršil jaz. Objavljen je tudi v publikaciji PRIČEVANJA (iz 1983). Ta odlomek iz publikacije glasi:

“Ta teza, ki je bila napisana pred kakšnimi desetimi meseci (da je slovensko duhovno stanje zlasti na področju umetnostne kritike in teorije in delno tudi kulturne politike predvsem stvar samih kulturnikov in ne toliko “politikov”), se mi zdi še danes utemeljena. Vendar moram zabeležiti dogodek, ki se je zgodil kasneje in ki spada sem. Čeprav nisem obveščen o podrobnostih, menim, da so predlogi o predmetnih jedrih, ki so nastali v nekem zveznem telesu glede materinščine in nacionalne kulture in družboslovnih predmetov, po 1945. letu prvi “uradni” pojav izrazitega kulturnega unitarizma in centralizma in da so bili zato v Sloveniji upravičeno odločno odklonjeni. Pri tem moram navesti dejstvo, da sem pred letom dni (to seveda spada v aktivizem), se pravi v novembru 1982, na sestanku aktiva zveze komunistov na filozofski fakulteti obširneje razložil stališče, da naj se v vsej vzgoji v Jugoslaviji še bolj poudarijo vrednote, ki so nam skupne – samoupravljanje, neuvrščenost, bratstvo in enotnost, izvirnost, razvoj vsakega naroda in narodnosti – da pa je pri tem treba

odločno nastopiti proti vsem poskusom unitarističnega in centralističnega uniformiranja ter da je pristop k jugoslovanski skupnosti treba iskati tudi skozi specifičnosti vsakega naroda in narodnosti. Ne vem, ali so vsi organi v Sloveniji pravočasno nastopili v tem smislu.”³¹

Iz zgornjega je očitno, da sem prav jaz že leta 1982 prvi prigajal slovenske politične organe, da reagirajo na predmetna jedra.

Pretendenti na oblast so začutili, da so “jedra” v Sloveniji dobra promocija, toda želeli so sigurnost: zato je na sejo ideološke komisije CK ZKS prišel kulturnik, ki je bil očitno že obveščen o moji pobudi za javno soočanje z “jedri”; hotel pa si je zagotoviti trdno podporo. Sedel je meni nasproti, kar prekinil tok dela komisije in me naravnost spraševal o stališču do “jeder”. Ko sem se proti njim pred vsemi še enkrat odločno izrazil, je odšel v “boj”.

Ad 2) Naslednje stopnjevanje centralistične ofenzive so bili v letu 1988 *amandmaji k zvezni ustavi, ki naj bi pravno okrepili centralizem* in bi gotovo zelo oteževali slovensko polno državno osamosvajanje v letu 1990. Prva (odločilna) politična razprava o teh amandmajih je bila v zveznem predsedstvu Socialistične zveze in udeležila se jo je številna slovenska delegacija. Vsi slovenski delegati so sedli v zadnjo vrsto in molčali; v prvo vrsto pa sva sedla Bogdan Osolnik in jaz in se edina od vseh delegatov iz vse Jugoslavije spustila v oster dvoboj z branilci centralizma. Podobna razprava je bila drugi dan v zveznem centralnem komiteju. Celotni rezultat je bila *zmaga nasprotnikov* teh amandmajev. Tako sva dva slovenska partizana bistveno prispevala k novi zmagi nad politično ofenzivo centralizma.

Ad 3) Namero centralizma, da zmaje “nevarno” slovensko oblast in samozavest z zunanjim uvozom “jogurt revolucije”, je preprečila slovenska milica z zaporo meje.

Ad 4) Odhod slovenske partijske delegacije pod vodstvom Milana Kučana in Cirila Ribičiča z zveznega partijskega kongresa še ni ocenjen v vsej nacionalni teži, ker ga včasih dojemajo kot nekakšno “notranjo partijsko zadevo”. Vendar je ta odhod *prvi odločilni korak Slovenije k polni samostojnosti*. Ker je slovenska zveza komunistov imela popoln vpliv nad vsemi oblikovanimi družbenimi področji v Sloveniji (gospodarstvo, državni aparat, mediji, množične organizacije) je bil odhod iz zveznega kongresa *prvi odločilni korak vse slovenske družbe* k polni samostojnosti, saj je povsem jasno nakazal, da za projektom večjega osamosvajanja Slovenije stoji *vsaj realna operativna slovenska družbena moč*.

Odhod iz zveznega kongresa je tudi dokazal, da je prav v Sloveniji najmočnejši odpor centralizmu (hrvaška delegacija je sledila slovenski). Zato že tu in tudi kasneje ne more biti sporen pomemben delež Kučana pri osamosvajanju

³¹ Pričevanja, 1983, Ljubljana, str. 314, 315.

Slovenije, ki so ga nekateri poskušali zmanjšati. Dokaz tega deleža so tudi največji napadi centralistov na Kučana, večji kot na vse druge slovenske politike, s povsem neresničnimi očitki, da naj bi bil Kučan "odgovoren" za velike napake centralistov (katastrofalen razpad druge Jugoslavije).

S tem ugotavljanjem zgodovinskih dejstev se ne odrekam svojih alternativ tedanji slovenski politiki glede drugih aspektov nacionalne strategije (izraženih v javno objavljenih člankih *pred osamosvojitvijo*)³².

Že tu je možen prvi začasni sklep. Vse zgornje točke 1-4 dokazujejo, da se je *slovenska levica tudi v letih 1982-1989 sama, brez podpore drugih, odločno zavzemala za samostojnost Slovenije in proti centralizmu*, in s tem odločno nadaljevala boj za slovensko neodvisnost, ki ga je slovenska levica vodila *neprekinjeno vse od leta 1941*: z odporom nacifašizmu, stalinizmu in centralizmu v letih 1941-1974. Očitki slovenski levici, da "ni patriotična", so torej zaradi očitnosti zgodovinskih dejstev grotesko neutemeljeni.

Ad 5) V vsem neprekinjenem boju z centralizmom v letih 1982-1991 je seveda *najvažnejši formalni korak k popolni državno pravni samostojnosti Slovenije, ustavni akt z dne 25. julija 1991*. Neposredni *vsebinski* koraki te polne samostojnosti pa so bili: Odbor za zaščito človekovih pravic pod vodstvom Igorja Bavčarja; plebiscit; koordinacija v izvršnem svetu pod vodstvom Bavčarja, pravkar omenjeni sklep republiške skupščine 25.6.1991; uspešna obramba pred napadom jugovojske pod vodstvom Janeza Janše in Igorja Bavčarja; ekonomska sanacija 1991-1995.

O vseh teh neposrednih korakih je v slovenskih medijih, v politiki in družboslovju vsakodnevno (in še posebej ob vsakoletnih obletnicah) navedena velika količina *resničnih* znanih dejstev, ki nam jih zato ni treba tu ponavljati; med tem, ko so dejstva podfaz 1-4 že kakšnih 17 let popolnoma zamolčana ali izkrivljena; zato so tu navedena vsaj nekatera.

Ker so dejstva o točki 5 vsej javnosti znana in v medijih vsakodnevno ponavljana, je tu nujen samo komentar glede zgrešenih interpretacij, zlasti pa o tezi, da naj bi se leta 1991 zgodil popoln prelom, češ, da naj bi bila Slovenija pred tem letom pod levico popolnoma podrejena centralizmu; po tem letu pa popolnoma osvobojena zaradi neizprosnega boja desnice z levico. To je pravljica.

Res je v slovenski *politični identiteti* nastala v letu 1990-1991 *bistvena razlika* med A.) prejšnjo samoupravno socialistično ureditvijo z monopolno vlogo partije in B.) parlamentarno, večstrankarsko ureditvijo. Toda značilnost tega prehoda je bila, da je bil povsem legalen, da v njem je identiteta A podpirala in ščitila identiteto B; da je bil vse sistem A obenem tudi prehod, transmisija k

³²Žive vrednote antififašizma, Ljubljana, 1995, str. 97, 101, 42.

sistemu B, ker so vse nekomunistične stranke nastale kot "zveze" v zaščitniškem okvirju Socialistične zveze pod vodstvom Jožeta Smoleta, ker se je prehod B izvršil z dogovorjenimi popravki v ustavi Socialistične Republike Slovenije, ki so legalno omogočili večstrankarstvo; ker se je ves prehod dogajal še pod ustavo Socialistične Republike Slovenije, vse do sprejetja nove ustave, dne 28. decembra 1991; ker so v vsem prehodu iz A v B sodelovali vsi deli Slovenije – levica, desnica in sredina; ker so institucije režima A tako zelo ščitile tudi desnico in sredino, da ni bil npr.: noben politik desnice niti en dan zaprt, da noben od njih ni izgubil službe niti dobil ene same klofute.

V tem tesnem in popolnem sodelovanju A in B pri zagotavljanju mirnega prehoda sta bili samo dve izjemi: nasilje nad "četverico" in nasilje nad mojo družino.

Prikazovanje, kot da naj bi v letih 1989-1991 desnica zrušila levico v silovitem spopadu, je pravljica. Seveda so bile razlike, toda povsem politično normalne in ne nasilno revolucionarne.

Prehod iz A v B je bil povsem normalen tudi v mednarodno pravnem pogledu; ker je B nasledila že oblikovano suvereno republiko z pridruženo Primorsko, kar je zelo jasno izraženo v Temeljni listini o samostojnosti v preambuli: "upoštevajoč dejstvo, da je bila Republika Slovenija država že po doslej veljavni ustavni ureditvi in je le del svojih suverenih pravic uresničevala v SFRJ"³³ (podčrtal Vojan Rus).

V nasprotju z tem pa OF leta 1941 ni dobila nobene vsebinske zaščite od politike, ki je nad Slovenijo vladala do aprila 1941; OF tudi v državno pravnem smislu ni dobila od stare polmeščanske politike prav nobene porabne državno pravne dediščine, ker je bila Dravska banovina brez Primorske in brez vsake politične samostojnosti popolnoma podrejena centralizmu, saj je bana imenoval kralj na osnovi priporočila centralistične vlade v Beogradu. Dravska banovina je imela torej še manj politične samostojnosti kot kakšna mala slovenska občina, ki je sama volila župana.

Ker sem se bojvil za slovensko samostojnost intenzivno udeleževal od leta 1941, se legitimiram tudi za leto 1990.

Slovensko popolno suverenost in osamosvojitve sem obravnaval kot *povsem neizbežno* in kot povsem *gotovo že* v članku objavljenem v Delu devet mesecev (22.septembra 1990) *pred* sklepom skupščine o samostojnosti Slovenije in *tri* mesece pred plebiscitom:

"Predložimo skupščinam vseh republik ..., da *na podlagi suverenosti vsake od njih* ... Imajo pa pravico do *svoje iniciative* v mednarodnem življenju glede *vseh* ekonomskih, kulturnih in strankarskopoličnih mednarodnih vezi, ki

³³Ustava Republike Slovenije, Ljubljana, 1994, str. 5.

so zunaj dogovorov, ki bodo soglasno sprejeti tudi v bodoče ...”³⁴

Naj se malo šalim: jaz sem bil tu celo *dosti manj* “jugonostalgičen” kot *Temeljna ustavna listina* devet mesecev *kasneje*, ker ona predvideva večjo povezavo jugorepublik (“ob sočasnem preoblikovanju jugoslovanske zvezne države v *zvezo suverenih držav*”, “dogovarjala o *institucionalnih* in drugih povezavah”); med tem, ko jaz v tem članku predlagam manj (*samo popolno nevtralnost in obrambni dogovor* in prav nobenih drugih “zvez držav”).

Glede zastopanja slovenske samostojnosti se tehtnica še bolj nagne v mojo stran, če bi primerjali *celotno strategijo* osamosvajanja, ki sem jo predložil jaz (npr. glede mednacionalnih odnosov, mednarodne politike, glede celote notranjega razvoja Slovenije), vendar tu ni prostora.

V zaključku te točke 5 samo nekaj pripomb glede *objektivnega* ocenjevanja *deleža*, ki so ga imele posamične politične stranke in koalicije pri polnem državno pravnem osamosvajanju leta 1991.

Merilo za objektivno oceno ne morejo biti osebne ali grupne simpatije ali antipatije, ampak *konkretna celovita* ocena procesa tega državnega osamosvajanja. Kot pri *vsakem* takem družbenem procesu, so tudi za slovensko državno osamosvajanje 1990 / 1991 (1995) *deleži* in *vloge* treh vrst: a. izjemen inventiven delež, b. normalni pozitivni delež in c. negativno nasprotovanje družbenemu procesu.

Izjemna inventivna dejanja pri slovenskem državnem osamosvajanju 1990 / 1991 so se dogajala takrat, ko je bil ta proces zelo ogrožen ali zelo zapleten, in so bila za razreševanje takih kritičnih situacij potrebna *dejanja visoke inventivnosti* ali *velikega poguma* ali oboje.

To pa je bilo značilno zlasti 1. *za koordinacijo Demosove vlade do junija 1991*, 2. *za oborožen odpor jugovojski*, in 3. *za sanacijo slovenskega gospodarstva po letu 1991*.

Ker sta prvi dve dejanji zelo znani, naj glede tretjega dejanja navedem, da je po letu 1991 slovenska proizvodnja (zaradi izgube jugoslovanskih trgov) katastrofalno padla za celih 30 % in da bi bil tudi sam politični proces osamosvojitve ogrožen, če ne bi (do sedaj anonimni) “rdeči direktorji” z inventivnostjo rešili slovensko gospodarstvo in osamosvojitve s tem, da so proizvodnjo dvignili do leta 1995 na prejšnjo raven. Čast jim! Pri vseh treh *izjemnih* dejanjih osamosvojitve so imeli velik delež pripadniki leveice; večina (okrog 80 %) poveljniškega kadra, ki je vodil odpor jugovojski, in skoraj vsi direktorji so bili pripadniki leveice; kot tudi Bavčar, ki je vodil koordinacijo vlade.

Koalicija Demos *ima velik normalni pozitivni delež v osamosvajanju*. To

³⁴Op. cit., str. 98.

pomeni, da je velik del politikov Demosa - in vseh drugih strank - pozitivno deloval v normalnih pogojih brez skrajnega tveganja, zaščiten od legalnih institucij in z znanimi idejami (npr. koncepcija plebiscita, ki jo je prva iznesla Socialistična stranka in potem Demos, je v Evropi široko znana v vsem 20. stoletju).

V času osamosvojitve ni na stran centralizma prešel noben politik; lahko se govori le o različnih niansah taktike.

Za slovensko zgodovino in za zgodovino osamosvajanja je pomembno tudi: od leta 1941 do danes ni prešel na stran centralizma prav noben levi politik.

So pa *dejansko* na stran centralizma prešli številni slovenski politiki *pred 1941*.

Tu je nujno tudi omeniti, da je bil Demos heterogena koalicija sredine, desnice ter levice in da so v njem bili tudi pomembni politiki z pozitivnim odnosom do osvobodilnega gibanja: Bučar, Bavčar, Brejc, Plut in drugi.

Vsa navedena *dejstva* so *empirični dokazi* za naslednji *sklep*.

::Značilnosti slovenskega državnega osamosvajanja 1982–1995

V slovenskem popolnem državnem osamosvajanju v letih 1982 – 1995 je v različnih oblikah sodelovala velika večina slovenskega naroda in vse slovenske politične grupacije; nobena ni nasprotovala osamosvajanju; nobena grupacija in noben politik ni prešel na stran centralizma.

Na koncu moram poudariti *dve omejitvi* študije:

1. Ta študija prikazuje in ocenjuje v drugem delu *samo* odnos slovenske desnice, levice in sredine do *državno političnega osamosvajanja* ter samo *do leta 1991*; in ne kasneje.
2. V zadnjem delu ta študija obravnava *samo en del* slovenske samostojnosti – *državno pravno samostojnost* – ne pa drugih vprašanj slovenske samostojnosti, kot so : mednarodna politika, notranja politika, duhovni razvoj, gospodarski razvoj, socialni razvoj, demografski razvoj, ekologija in podobni *aspekti politične strategije*.
3. O teh vprašanjih pa bralec lahko najde nekatere znanstvene alternative tudi v spisih:
 - A. *Najboljša študija* okrog leta 1990 o možni novi, *izrazito pluralistični* demokratični levi je razprava sociologa in psihologa dr. Velka S. Rusa *Zveza demokratičen levice za bodočnost slovenske demokratične in liberalne levice*, Anthropos 1991, št. I – III, str. 373 – 378.
 - B. Več *alternativnih vidikov slovenske nacionalne strategije* je obdelanih v brošuri: dr. Vojan Rus, *Žive vrednote antifašizma*, Ljubljana, 1995.

::Naknadna pripomba

Tu bom navedel moja glavna stališča iz tiste moje diskusije na simpoziju o slovenski identiteti, ko sem odgovoril na pomislek kolege Lipuščka ob moji trditvi, da je ob koncu prve svetovne vojne Masaryk med vsemi politikami objektivno največ naredil za Slovence, ker je najbolj med vsemi vplival na Wilsona, da koncept nadaljnega obstanka Avstroogrške radikalno spremeni v koncept likvidacije tega imperija z osamosvojitvijo narodov.

Najprej: zgodovina je povsem potrdila plodnost odločitve vseh slovenskih političnih strank ob koncu prve svetovne vojne, da zapustimo imperij in pristopimo k Jugoslaviji. S tem se je močno utrdil položaj slovenskega naroda v dveh njegovih tretinah, ki sta se vključili v Jugoslavijo (Krajska in Štajerska). Delno v prvi in zlasti v zadnji je v času imperija potekalo hitro potujčevanje (podobno kot na Koroškem), ki je bilo tudi na Štajerskem po letu 1918 povsem zaustavljeno. Tako je slovenstvo čvrsto prevladalo v vsej Dravski banovini. Ne za časa prve niti za časa druge Jugoslavije ni bil na prostoru Dravske banovine potujčen noben Slovenec (niti pohrvačen niti posrbljen, saj nobena struktura v Jugoslaviji ni imela nad Slovenci take absorpcijske moči kot severni in deloma zahodni sosedje).

Naj se vrnem k moji diskusiji na simpoziju. Najprej sem poudaril tri metodološka načela: prvič, vloge Masaryka nikakor ne smemo zožiti na njegovo osebo, ampak se je v Masarykovem nastopu združilo vse, kar je bilo pozitivnega v češki zgodovini in sedanjosti; drugič, v mreži številnih dogodkov v prvi svetovni vojni je nujno ločiti bolj važne in manj važne; tretjič, upoštevati je treba preverljiva dejstva, ki so zlasti glede Masaryka najbolj natančno navedena v njegovi Svetovni zgodovini (v svojem prispevku je kolega Lipušček to upošteval).

Masaryk je bil kot sinteza češke zgodovine Wilsonu daleč najbližji med vsemi slovanskimi politikami in to iz etično-zgodovinskih razlogov, daleč od vsake politikantske kombinatorike. Taki zgodovinsko-etični mostovi so najtrdnjši. Srbski narod je v prvi svetovni vojni dal velik prispevek zmagi zaveznikov, toda srbski politiki, kot je bil njihov prvak Pašić, s svojim delovanjem niso mogli biti blizu Wilsonu.

Češki narod je bil med vsemi slovanskimi narodi daleč najbolj kulturno in gospodarsko razvit in že s tem najbližji zahodnim narodom. Zahodni protestanti so v češkem husitizmu, ki je trajal skoraj dvesto let, videli predhodnico svoje celotne reformacijske zgodovine, ki je bila (do ustanovitve EU) največja kulturna preroditev Evrope v njeni 2000 letni zgodovini. Masaryk je bil glavni češki moderni nosilec husitske tradicije, bil je religiozni pripadnik Čeških bratov in njegova soproga je bila ameriška hugenotka. Čeprav Wilson ni bil

najbolje seznanjen s podrobnostmi evropske zgodovine, je kot protestant gotovo vedel za mučeniško smrt Husa na grmadi, katere plameni so jasno začrtali vrednostno mejo med cezaristično Evropo in bodočo bolj krščansko Evropo; Wilson in ameriški protestanti so gotovo vedeli, da se je Luther razglasil za učenca Husa, ki je bil celo stoletje pred njim, in da je bil zadnji veliki husit Komenski največji pedagoški teoretik. Kot dosledni, obenem pa moderni in znanstveni nadaljevalec husitizma, je Masaryk prišel k Wilsonu s tako vzvišeno dediščino, ki je takrat ni imel noben slovanski narod. Že z vsem tem je bil Masaryk med vsemi slovanskimi politikami na načelno etični zgodovinski ravni najbližje Wilsonu. Tu lahko npr. napravimo primerjavo z enim od slovenskih politikov, ki se je tudi udeleževal mirovne konference v Versaillesu, ki je bil svojevrsten spretnjakovič in ki je zase govoril, da je gangster in vojni dobičkar, obenem pa je nosil vse breme Avstroogrške. Popolni anahronizem tedanje slovenske politike dokazuje tudi dejstvo, da je bil v isti slovenski delegaciji v Versaillesu potisnjen v ozadje Bogumil Vošnjak, plemenit človek, dosledni bojevnik proti Avstroogrski in najbližji Masaryku.

Poleg tega sta bila Masaryk in Wilson oba znanstvenika visoke kvalitete, oba univerzitetna profesorja in Masaryk se je na srečanja z Wilsonom pripravljaj tudi tako, da je temeljito prebiral njegova dela, česar ni bil sposoben noben naš. Razen Janeza E. Kreka, ki je žal umrl že leta 1917, ni bil noben slovenski politik niti približno na taki ravni (zanimivost: Masaryk in Krek sta kvalitetno polemizirala v dunajski državni zbornici).

Ker so bili do leta 1918 Čehi daleč bolj razviti kot vsi drugi slovanski narodi, je prav celotno delovanje češkega naroda med prvo svetovno vojno v Wilsonu krepilo prepričanje, da demontaža Avstroogrške ne bo vodila v kaos in da zato lahko tvega osvoboditev teh narodov. Razvitost Čehov je bila tudi vzrok najvišje socialne razvitosti češke emigracije po vsem svetu in tudi v ZDA. Medtem, ko so bili emigranti vseh drugih slovanskih narodov v ZDA (Poljaki, Slovenci itd.) pretežno proletarci, je bilo med emigrantskimi Čehi več pripadnikov srednjih slojev, sposobnih modernega delovanja, ki je impresioniralo ZDA in Wilsona.

Povsem napačno je podcenjevati vpliv Masaryka zaradi dejstva, da je on prišel v ZDA v letu 1918, in ne videti, kako se je vpliv Čehov in Masaryka zaradi njihove socialno kulturne razvitosti krepil že dolgo preje in vzbujal vse večje zaupanje ZDA, Wilsona in drugih zaveznikov. Masaryk je prvič predaval v ZDA že leta 1902 in preden je prišel v ZDA zadnjič, je stkal veliko vezi z najuglednejšimi zahodnimi intelektualci, kar mu je dalo veliko kredibiliteto. Že v letu 1915 je bil izbran za vodjo slovanskega oddelka na londonski univerzi in imel odmevno nastopno predavanje o malih narodih Evrope, s čimer je znanstveno politično zastavil vojni program zaveznikov, ki dotlej ni obstajal.

Zaupanje Wilsona in ZDA so krepile tudi take posebne okolnosti, kot je bilo Masarykovo navezovanje stikov že na začetku vojne z gospodom Voskom, ta gospod pa je bil vrhunski obveščevalec, ki je bil že na začetku vojne predstavljen Wilsonu. Njegovo delovanje za ZDA in za zaveznike ni bila klasična ozka špijonaža, ampak to delo ozko prepleteno s celotnim zapletenim političnim bojem, da se ZDA, ki so bile dolgo nevtralne, priključijo zaveznikom, kot tudi z delovanjem razvitih čeških kolonij po vsem svetu. Gospod Voska je sodeloval pri strnitvi vseh čeških organizacij v ZDA in s tem prispeval k njihovi učinkovitosti in obenem stopil v najtesnejši stik z ameriško žurnalistiko in z ameriško vlado. Opravil je veliko delo za ZDA, ker je organiziral obsežno obveščevalno akcijo znotraj ZDA proti nemškimi in avstrijskim poslanstvom in konzulatom ter proti močnim kolonijam teh držav, ki so intenzivno delovale proti ZDA z organiziranjem velikih sabotaj, z organiziranjem ladijskih tovorov vojaškega blaga za Avstrijo in Nemčijo in z obsežnim političnim intriganstvom. Vse to gigantsko politično delo je Voska zmagovito opravil že do leta 1915 in je bil že tedaj veliki zmagovalec v imenu ZDA nad Nemčijo in Avstrijo. Že tedaj je Voska pridobil pri Wilsonu in ZDA izjemen ugled za Čeha ter s tem že zgodaj izjemno krepil kasnejše izjemne pozicije Masaryka pri Wilsonu. Zato je smešno meniti, da se pozicije Čehov in Masaryka pri Wilsonu začno oblikovati šele leta 1918, saj se je Wilson že pri vojni napovedi Nemčiji oprl na odkritja sijajne Voskove obveščevalne službe: zaradi njenih dragocenih informacij so bili nemški in avstrijski obveščevalci in atašeji že preje izgnani iz ZDA³⁵. Voskova organizacija je bila torej najnaprednejši del ZDA.

Vso Ameriko in Wilsona je močno impresionirala kultura, organiziranost in zavest Čehov tudi zaradi množičnih in odmevnih manifestacij, ki so jih češke kolonije s stotisoči udeležencev prirejale v ZDA ob prihodu Masaryka leta 1918. Takega kvalitetnega delovanja kot organizacija gospoda Voske ali politične manifestacije po velikem delu ZDA so bili seveda ubogi slovenski emigranti nesposobni, saj redki slovenski polizobraženci (z izjemo sposobnega Etbina Kristana) v ZDA niso bili niti oddaleč sposobni, da bi sestavili zrel politični program in ustrezno taktiko; Čehi pa so bili tedaj v tem vrhunski v vsem svetu.

Neizmerno manjši od Masarykovega je bil ugled slovenske politike tudi zaradi izjemne nedoraslosti naših politikov, ki niso doumeli, da bi bil naš nacionalni ugled v letih 1917-1919 bistveno večji, če bi že v toku prve svetovne vojne in vsaj ob njenem koncu organizirali lastno nacionalno oboroženo silo. Naravnost nedoumljivo zgodovinsko nedoraslost izražajo take katastrofalne poteze slovenske politike v letih 1918/1919, kot je zadrževanje 8000 vojakov

³⁵T.G. Masaryk, Svetovna revolucija, Ljubljana, 1936, str. 247-251.

v Ljubljani zaradi čuvanja lastnih foteljev, razpuščanje slovenskih polkov (namesto njihove usmeritve na Koroško in Primorsko do Wilsonove linije), spori z Maistrom, osvoboditeljem Štajerske, in prekinjanje vojnih operacij na Koroškem. Vse to simbolizira bedno stališče velikega umetnika in minornega politika Tavčarja, da za Koroško ne sme pasti niti en slovenski fant; tega se ni spomnil, ko so v prvi svetovni vojni proti življskim interesom našega naroda padali tisoči Slovencev na srbski in ruski fronti. V nasprotju s to slovensko polomijo je Masaryk velik politični ugled pri vseh zahodnih zaveznikih pridobival tudi z organiziranjem močne češke zavezniške vojske iz čeških ujetnikov in ta vojska je znašala ob koncu vojne v celoti 182.000 mož. Zaradi pomena te vojske je angleški minister Balfour že 9. avgusta 1918 poudaril njen pomen za doseg čehoslovaške neodvisnosti³⁶.

Omenil sem že, da nekateri avtorji v ocenah poteka prve svetovne vojne ne razlikujejo bolj in manj važnih dogodkov. To velja tudi glede vprašanja prelomne odločitve, kdaj in kako so ZDA prešle od koncepcije ohranitve Avstroogrškega imperija k sklepu o njegovi demontaži v samostojne nacionalne države. Res se pri posameznih javnih delavcih ZDA ta druga koncepcija začne pojavljati že tekom leta 1918 ali že preje. Zgodovinsko pa je zgrešeno, če ta posamezna mnenja ne razlikujemo od odločilnega koraka, ki ga je naredil predsednik Wilson 18. oktobra 1918, ko je v odgovoru na ponudbo premirja s strani Avstroogrške odstopil od svojih "XIV točk" in avtonomije narodov k povsem drugačnemu stališču: samoodločba in samostojnost narodov monarhije. Kdo je največ vplival na to zgodovinsko spremembo, življsko važno tudi za Slovence (do tedaj obsojene na večno podrejenost imperiju), je možno natančno razbrati iz naslednjega teksta v Masarykovi Svetovni revoluciji:

"Predsednik Wilson pravi v pismu, ki mi ga je poslal, da ga je Deklaracija neodvisnosti (Čehoslovaške – opomba V.R.) globoko ganila, kakor bomo razvideli iz njegovega odgovora Avstroogrski. In ta odgovor, ki je bil objavljen 19. oktobra, je datiran z istim dnem kakor naša Deklaracija, 18. oktobra. Predsednik Wilson poudarja v svojem odgovoru Avstroogrski, da so Združene države izpremenile svoje mišljenje glede Avstroogrške in njenega odnosa do Združenih držav, kakor se zlasti razvidi iz priznanja Čehoslovaškega Narodnega sveta kot vlade čehoslovaškega naroda de facto. Prav tako so Združene države priznale jugoslovanske težnje."³⁷

V tekstu je povsem razvidno, da je imel pri tej Wilsonovi odločitvi – pozitivno usodni tudi za Slovence – največji delež Masaryk. Toda ne samo on osebno, temveč Masaryk kot najboljši reprezentant veličastne češke zgodovine in vseh

³⁶Op. cit., str. 274, 275.

³⁷Op. cit., str. 304-306.

tedanjih pozitivnih sil češkega naroda, ki so na koncu Wilsona prepričale, da so povsem zrele za samostojnost.

Pri tem bi bilo zgrešeno meniti, da je bil Wilson podrejen Masaryku. Bila sta si osebno povsem enakopravna. Wilson je bil močna osebnost, vrhunski znanstvenik in močan karakter. Za sebe je govoril, da je precej trmast, kar je delovalo pozitivno: sprejemal je le prepričljive dokaze. Prednost Masaryka je bila edino v tem, da je bolje poznal prilike v Evropi in zlasti v Avstroogrski in da so njegovi dokazi delovali na Wilsona, ker jih je potreboval za razvoj vojne.

Poudariti je, da je bila velika moralna moč Wilsona tudi v tem, da so vse države vedele, da ZDA v vojni nimajo nobenih teritorialnih pretenzij v Evropi, da delujejo v vojni povsem idealistično in da si tudi ne žele pridobiti vloge kakšnega povojnega arbitra. Wilson je torej Masarykove in druge dokaze za nujnost demontaže cesarstva sprejemal na najvišji moralni ravni. Zato je Wilsonova sprememba stališča v odgovoru Avstroogrski 18. oktobra 1918 dosledno častna, dosledno moralna.

Da so bile odločitve Versaillesa za Slovence zelo težke, ni bil kriv niti Wilson niti Masaryk, ampak nezrelost slovenske politike in težke vojne razmere Francije in Anglije v letu 1915, zaradi katerih so sprejele Londonski pakt 1915. Ta je bil za nas zelo krivičen, ni pa ga bilo mogoče obiti zaradi velikih žrtev Anglije in Francije.

Toda Masarykove in Wilsonove zasluge za demontažo Avstroogrškega imperija so koristile Slovincem, da so utrdili svojo narodnost v dveh tretinah (Kranjska in Štajerska). S tem je bilo omogočeno, da je bila na tem delu Slovenije leta 1941 formirana Osvobodilna fronta, le ta pa je zgradila veliko enotno vojno obrambeno organizacijo, ki je bistveno prispevala pogumnim Primorcem, da se po zmagi leta 1945 vrnejo v slovensko domovino in tako presežejo Londonski pakt.

Wilsonu so v izjemno slabih slovenskih in mednarodnih razmerah slovenski predstavniki v Parizu leta 1919 opravičeno rekli: "Ave Wilson - morituri te salutant! Pozdravljen Wilson – umirajoči te pozdravljajo!"

Mi partizani, narodni osvoboditelji Slovenije (kot take so nas uradno priznali zahodni zavezniki) pa bi lahko ta klic spremenili: "Ave Wilson- viventes te salutant! Pozdravljen Wilson – živi te pozdravljajo!"

Glavna zasluga, da smo Slovenci zelo živi, pripada slovenskemu narodu, sijajnemu borcu v drugi svetovni vojni. Del teh zaslug pa pripada tudi Masaryku in Wilsonu.

::LITERATURA

Anthropos, 1969-2006.

Čarnijev zbornik, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Oddelek za sociologijo, 1998.

Časopis za kritiko znanosti, 1987, št.101/102, št.103/104, št. 105, 106, 107 in 1988, št. 121, 122, 123.

Djanič, Gertjan, National Identity and Geopolitical Vision, London/New York, 1996.

Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 1.

Gellner, Ernest, Nationalism, 1997.

Herder, J.G., Filozofija zgodovine in njen pomen za oblikovanje človeštva, Maribor, 1995.

Hooson, David, Geography and National Identity, 1994.

Janša, Janez, Okopi, Ljubljana 1994.

Kidrič, Boris, Izbrano delo, 1972.

Lipovšek, Uroš, AVE WILSON – ZDA in prekranje Slovenije v Versaillesu (1919 – 1920).

Kocbek, Edvard, Tovarišija, Maribor, 1967.

Kocbek, Edvard, Listina, Ljubljana, 1982.

Matičič, Cene, Akcija 25 poslancev, Časopis za kritiko znanosti, 1988, št. 121, 122, 123.

Masaryk, T.G., Svetova revoluce, v Praze, 1925.

Masaryk, T.G., Svetovna revolucija, Ljubljana, 1936.

Masaryk, T.G., Nova Evropa, Doplnek, Brno, 1994.

Močnik, Rastko, Koliko fašizma, Extravagantia II, Ljubljana, 1995.

Pričevanja, 1983, Ljubljana.

Rus, S. Velko, Sokol, Včeraj, Danes, Jutri, Ljubljana 2005, 39-62.

Rus, S. Velko, Zveza demokratične levice za bodočnost slovenske demokratične in liberalne levice, Anthropos, I-III, str. 373-378.

Rus, Josip, Pričevanja in spomini, Ljubljana, 1989.

Rus, Josip, Zapiski iz življenja Josipa Rusa, Ljubljana, 1992.

Rus, Vojan, Kocbek, Anthropos, 2004, št. 1/4.

Rus, Vojan, Spomenik Josipu Rusu, Anthropos, 2004, št. 1/4.

Rus, Vojan, Philosophische Anthropologie, Munchen, 2000.

Rus, Vojan, Filozofska antropologija, Ljubljana, 1991, 388 strani.

Rus, Vojan, (urednik), Etika in morala v sodobni družbi, Ljubljana, 1992.

Rus, Vojan, Poročilo o delu republiškega poslanca dr. Vojana Rusa v času april 1968 – februar 1972.

Rus, Vojan, Realizacija Masarykovega koncepta nove Evrope, Anthropos, 2001, št. 3/4.

Rus, Vojan, Svobodna filozofija, Anthropos, 2000, št. 3/4.

Rus, Vojan, Žive vrednote antifašizma, Ljubljana, 1995.

Rus, Vojan, Slovensko demokratično gibanje, 2000 (rokopis).

Rus, Vojan, Etika in socializem, Ljubljana, Mladinska knjiga, 657 strani.

Rus, Vojan, Kultura, politika in morala, Maribor, 1960, Obzorja, 210 strani.

Rus, Vojan, Nadaljevanje naše poti, Ljubljana, 1983, Mladinska knjiga, 301 strani.

Rus, Vojan, Etika in socializem, druga izdaja, Ljubljana, 1985 (novo: str. 5-171, 580-584, 632-737).

Rus, Vojan, Etika i socijalizam, Zagreb, 1987 (novo: str. 5-25, 415-425).

Rus, Vojan, Na kriznih križpotjih, Ljubljana, 1988, 243 strani.

Rus, Vojan, Izvori in temelji neuvršenosti, Ljubljana, 1975, Cankarjeva založba, 387 strani.

Rus, Vojan, Politični sistemi i pokreti u nerazvijenima zemljama, Beograd, 1963, 418 strani (urednik in soavtor, str. 1-63, 112-166, 217-279).

Rus, Vojan, Nekaj razpotij samoupravnega socializma, Maribor, 1973, Obzorje, 168 strani.

Rus, Vojan, Narodni pokreti u nerazvijenim zemljama, Beograd, 1962, IRP, 122 strani.

Rus, Vojan, Pristop k ekonomskemu položaju delavcev v kapitalizmu, Maribor, 1918, 190 strani.

Rus, Vojan, Pot sodobne Indije, Ljubljana, 1957, 80 strani.

Slovenska novejša zgodovina, I, Ljubljana, 2005

Smith, Anthony, Nacionalizem, 2005

Smith, Anthony D., Nacionalni identitet, 1998

Šinigoj, Grozdan, Cene Matičič, 1920-2007, Delo 3.3.2007

